

**OM REPLIKER I ANNA-LEENA HÄRKÖNENS ROMAN *SOTILAAN*
TARINA OCH DESS SVENSKA ÖVERSÄTTNING *SOLDATENS*
*BERÄTTELSE***

Paula Martikainen
Pro gradu–avhandling i
svenska språket
Östra Finlands universitet
December 2015

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO – UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

Tiedekunta – Faculty		Osasto – School	
Filosofiska fakulteten		Humanistiska avdelningen, Institutionen för främmande språk och översättningsvetenskap	
Tekijät – Author			
Martikainen, Paula Karoliina			
Työn nimi – Title			
Om repliker i Anna-Leena Härkönen roman <i>Sotilaan tarina</i> och dess svenska översättning <i>Soldatens berättelse</i>			
Pääaine – Main subject	Työn laji – Level	Päivämäärä – Date	Sivumäärä – Number of pages
Svenska språket	Pro gradu -tutkielma	x	3.12.2015
	Sivuainetutkielma		
Tiivistelmä – Abstract			
<p>I denna pro gradu-avhandling redogörs för översättning av repliker i Anna-Leena Härkönen roman <i>Sotilaan tarina</i> (1986) till dess svenska översättning <i>Soldatens berättelse</i> (1987). Översättningen är gjord av Antti Jalava. Syftet är att granska talspråkets översättning och således har materialet samlats av fyra personers repliker i romanen. Jag har delat in replikerna och deras översättningar i kategorier enligt följande byten som hänt vid översättning: tillägg, bortfall, uttrycksbyten och informationsbyten. Huvudsyftet är att ta reda på vilket byte som är det frekventaste och hurdana orsaker det finns till bytena samt vad de har för följder. Dessutom är syftet att forska i hurdana medel översättaren använt när han översatt replikerna samt om översättningen är källtrogen eller fri gällande replikerna i materialet. För det första är metoden kvalitativ och kvantitativ eftersom jag har samlat in materialet, analyserat och kategoriserat det samtidigt som jag har adderat beläggen i kategorierna. För det andra är metoden också exemplifierande och kontrastiv eftersom jag presenterar och kommenterar exempel och jämför replikerna i originalet med översättningen.</p> <p>I teoridelen presenteras först Anna-Leena Härkönen och hennes verk <i>Sotilaan tarina</i> (1986). Därefter granskas skillnader mellan talspråk och skriftspråk bl.a. ur lexikalisk och syntaktisk synvinkel samt redogörs för skillnader i kommunikationssituationen. Dessutom redogörs för hur dialoger och repliker formas. Ytterligare studeras talspråk i den finska skönlitteraturen och talspråkets översättning samt semantik och pragmatik. Pragmatik i översättning granskas närmare eftersom den antagligen har en viktig del i denna översättning.</p> <p>Resultaten visar att kategorin med uttrycksbyten är den största i materialet. Ett uttrycksbyte betyder att översättaren översatt ord och uttryck med element som inte är lexikonmotsvarigheter med elementen i originalet, men innehållen är överensstämmande. Bl.a. pragmatik och stil har varit viktiga orsaker till bytena i alla kategorier, d.v.s. översättaren har gjort dem för att svenskan ska låta naturlig och för att bevara den färgrika och talspråkliga stilen i översättningen. Dessutom har översättaren använt domesticering som en pragmatisk strategi, d.v.s. händelserna i översättningen är placerade i Sverige i stället för Finland. Översättarens egna val och egen personlighet har haft en viktig roll i översättningen. I några fall har bytena haft som följd att stilen inte är lika talspråklig som i originalet, speciellt i kategorin med bortfall, men översättaren har kompenserat detta genom att använda talspråkliga markörer på sådana punkter som i originalet står på allmänspråk. En annan följd är således att översättningen inte är källtrogen gällande materialet. Dessutom har översättaren använt olika tillägg, upprepning, ord med talspråkligt lexikon, kompensation och antonymer för att ange den talspråkliga stilen.</p>			
Avainsanat:			
talspråk, översättning, replik			

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO – UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

Tiedekunta – Faculty Filosofinen tiedekunta		Osasto – School Humanistinen osasto, vieraat kielet ja käännöstiede	
Tekijät – Author Martikainen, Paula Karoliina			
Työn nimi – Title Om repliker i Anna-Leena Härkönen's roman <i>Sotilaan tarina</i> och dess svenska översättning <i>Soldatens berättelse</i>			
Pääaine – Main subject	Työn laji – Level	Päivämäärä – Date	Sivumäärä – Number of pages
Ruotsin kieli	Pro gradu -tutkielma	☒	3.12.2015 85
	Sivuainetutkielma	☐	
	Kandidaatin tutkielma	☐	
	Aineopintojen tutkielma	☐	
Tiivistelmä – Abstract			
<p>Tässä pro gradu –tutkielmassani tutkin, kuinka kääntäjä Antti Jalava on kääntänyt puhekieltä Anna-Leena Härkösen romaanista <i>Sotilaan tarina</i> (1986) ruotsiksi käännöksessä <i>Soldatens berättelse</i> (1987). Materiaalini olen koonnut romaanin neljän keskeisen henkilön repliikeistä ja niiden käännöksistä. Olen jakanut repliikit käännöksineen kääntäessä tapahtuneiden muutosten mukaan seuraaviin kategorioihin: lisäykset, poistot, käännösvaihdokset ja informaation vaihdokset. Päättömykseni on ollut selvittää, mikä kategorioista on suurin ja mitä syitä muutoksille löytyy sekä mitä seurauksia muutoksilla on ollut. Sen lisäksi olen halunnut selvittää kääntäjän käyttämiä keinoja sekä sitä, onko käännös materiaalini osalta lähdeuskollinen. Toisaalta tutkimukseni on sekä kvalitatiivinen että kvantitatiivinen, sillä materiaalin keräämisen ja luokittelun lisäksi lasken myös, mikä muutos on ollut yleisin. Toisaalta tutkimukseni on myös havainnollistava ja vertaileva, sillä kommentoin esimerkkejä ja vertaan käännettyjä repliikkejä lähde teksten repliikkeihin.</p> <p>Teoriaosassa esittelen ensiksi Anna-Leena Härkösen sekä romaanin <i>Sotilaan tarina</i> (1986). Sen jälkeen tarkastelen puhe- ja kirjakielen eroja eri näkökulmista ja selostan, kuinka dialogeja ja repliikkejä muodostetaan. Käsittelen puhekieltä suomenkielisessä kaunokirjallisuudessa, puhekielen kääntämisestä sekä semantiikkaa ja pragmatiikkaa. Pragmatiikkaan ja sen asemaan kääntämisessä syvennyn enemmän, sillä oletettavasti sillä on ollut suuri merkitys, kun <i>Sotilaan tarinaa</i> (1986) on käännetty ruotsiksi.</p> <p>Tutkimukseni tulokset näyttävät, että käännösvaihdosten kategoria on materiaalissani suurin, yhteensä siinä on 266 esimerkkiä. Kääntäjä on tehnyt muutoksia, jotta ruotsin kieli kuulostaisi luonnolliselta ja tyyli olisi puhekielistä myös käännöksessä. Toiseksi kääntäjä on sijoittanut käännöksen tapahtumat Ruotsiin Suomen sijasta (kotouttaminen). Myös kääntäjän omilla valinnoilla ja omalla persoonalla on suuri rooli käännöksessä. Erityisesti joidenkin poistojen seurauksena tyyli ei ole kovin puhekielistä. Tätä kääntäjä on kuitenkin kompensoinut niin, että hän on käyttänyt puhekielistä ilmaisua silloinkin, kun alkuperäistekstissä on ollut yleiskielinen ilmaus. Näin ollen käännös ei repliikkien osalta aina ole kovin lähdeuskollinen. Kompensaation lisäksi kääntäjä on käyttänyt puhekielen aikaansaamiseksi mm. erilaisia lisäyksiä, toistoa, puhekielisiä sanoja sekä antonyymejä.</p>			
Avainsanat – Keywords			
puhekieli, kääntäminen, repliikki			

INNEHÅLL

1	INLEDNING	1
1.1	Syfte och frågeställningar	1
1.2	Material och metod	4
1.3	Avhandlingens uppläggning	5
1.4	Tidigare undersökningar	7
1.5	Anna-Leena Härkönen och <i>Sotilaan tarina</i> (1986) samt översättaren Antti Jalava	11
2	TALSPRÅK I JÄMFÖRELSE MED SKRIFTSPRÅK	15
2.1	Talspråk och skriftspråk i samhället under tiderna	16
2.2	Allmänna skillnader	17
2.3	Skillnader i kommunikationssituationen	19
2.4	Skillnader på olika nivåer	21
2.5	Tal i skrift: dialoger och repliker	23
3	TALSPRÅK OCH DIALEKTER I DEN FINSKA SKÖNLITTERATUREN OCH DESS ÖVERSÄTTNING	26
3.1	Talspråk och dialekter i den finska skönlitteraturen	26
3.2	Att översätta talspråk i litteraturen	29
3.2.1	Bakgrund	29
3.2.2	Om översättarens val av språkform	30
4	OM SEMANTIK OCH PRAGMATIK	34
4.1	Om semantik	34
4.2	Om pragmatik	36
4.2.1	Vad betyder pragmatik?	36
4.2.2	Indirekta betydelser	38
4.3	Pragmatik i översättning	39

4.3.1 Om översättningsstrategier	40
4.3.2 Exotisering och domesticering	43
5 EMPIRISK UNDERSÖKNING	44
5.1 Tillägg	44
5.1.1 Språklig anpassning	45
5.1.2 Stil	46
5.1.3 Översättarens röst	50
5.2 Bortfall	53
5.2.1 Domesticering	54
5.2.2 Stil	56
5.2.3 Översättarens röst	58
5.3 Uttrycksbyten	61
5.3.1 Domesticering	62
5.3.2 Språklig anpassning	63
5.3.3 Stil	64
5.3.4 Översättarens röst	67
5.4 Informationsbyten	70
5.5 Sammanfattande diskussion kring resultaten	72
6 SLUTDISKUSSION	73
LITTERATURFÖRTECKNING	79

1 INLEDNING

Det är inte lätt att översätta från ett språk till ett annat. I varje språk finns det ord och uttryck som är karakteristiska för ett språk, men som man inte nödvändigtvis kan använda på samma sätt i ett annat språk. Ännu svårare blir det när texten är talspråklig och skribenten använder sitt modersmål hur han/hon vill utan att bry sig om om språket är korrekt på alla nivåer.

För några år sedan råkade jag bläddra i Anna-Leena Härkönen roman *Sotilaan tarina* (1986) och jag märkte genast att Härkönen använder mycket talspråk i verket. Språket är väldigt färgrikt och humoristiskt; det finns mycket bildspråk och uppdiktade ordspråk, men samtidigt också svordomar och skällsord. Språket som hon använder är karakteristiskt speciellt för ungdomar. Jag tänkte mig att översättningen till svenska torde ha varit utmanande när det gäller talspråkigheter och den färgrika stilen i romanen. Jag bestämde mig för att fördjupa mig mer i talspråk och dess översättning. Min seminarieuppsats handlade om temat och jag kommer att fortsätta med temat också i denna pro gradu-avhandling. I undersökningen kommer jag att ta reda på hur översättaren Antti Jalava har översatt repliker till svenska i översättningen *Soldatens berättelse* (1987). Speciellt kommer jag att koncentrera mig på vissa byten som har hänt vid översättning samt orsaker till bytena och följder av dem. Dessa byten är tillägg, bortfall, uttrycksbyten och informationsbyten.

1.1 Syfte och frågeställningar

Huvudsyftet i denna undersökning är alltså att forska i hur översättaren Antti Jalava har översatt repliker i Anna-Leena Härkönen roman *Sotilaan tarina* (1986) till svenska i dess översättning *Soldatens berättelse* (1987). Som sagt är jag speciellt intresserad av översättningsbyten som hänt vid översättningen. Som modell använder jag Paula Huhtalas (1995) kategorisering som jag ändå har modifierat; jag tar inte med alla kategorier i hennes undersökning. Jag vill veta hur ofta Jalava har använt vissa översättningsbyten för att kunna översätta replikerna och vilket byte som varit det frekventaste i översättningen. För

det andra kommer jag att forska i om det finns gemensamma drag hos beläggen i varje kategori, alltså om det kan nämnas orsaker till bytena. På basis av min pilotundersökning vet jag redan att man inte kan finna orsaker till alla byten; många val är översättarens egna lösningar och de behöver inte förklaras desto mer. Jag vill ändå se om jag kan finna t.ex. pragmatiska eller stilistiska orsaker till bytena. Semantiska förändringar händer många gånger för pragmatikens skull (Ingo 2007: 123), och jag vill ta reda på om det också kan vara orsaken till översättningsbyten eller om det finns andra skäl till dem. Jag antar att Jalava vid sidan av pragmatiska frågor också har gjort byten för stilens skull; för att bättre nå samma, färgrika stil som Härkönen (1986) har använt i sin text.

Samtidigt vill jag ändå ta reda på hurdana följder bytena har. Min pilotundersökning har nämligen visat att t.ex. bortfallen kan ha påverkat stilen och att några uttrycksbyten har att göra med pragmatiska frågor. Med andra ord kan stil och pragmatik i några fall vara orsaker till byten, i andra fall kan förändringar i stil och pragmatik vara följder av byten. Jag vill ta reda på båda. För det tredje kommer jag att undersöka hurdana medel översättaren använt när han gjort byten; hurdana handlingssätt kan jag finna i beläggen? Ytterligare är jag intresserad av om översättningen är källtrogen eller fri gällande mitt material.

Mina frågeställningar är följande:

1. Vilken kategori har mest belägg, d.v.s. hurdana är de byten som oftast har hänt i översättningen av replikerna? Vilken kategori har minst belägg?
2. Vilka orsaker kan anses finnas till dessa byten? Hurdana följder har bytena?
3. Hurdana medel har översättaren använt för att göra bytena?
4. Är översättningen källtrogen gällande mitt material?

När jag började göra min pilotundersökning runt temat, märkte jag att översättaren ibland har gjort även större förändringar än vad som enligt min mening hade varit nödvändigt. Sedan läste jag att bl.a. Rune Ingo (1991), Göte Klingberg (1974) och många andra

forskare rekommenderar att översättningen ska vara så nära källspråket som möjligt, men att förändringar måste göras när det är nödvändigt för att målspråket ska vara korrekt. (Ingo 1991) sammanfattar det bra: ”Så noggrant som möjligt, så fritt som det krävs”. Jag vill påpeka att det också är fråga om pragmatiska frågor här, eftersom det många gånger är obligatoriskt att göra förändringar för målspråkets skull. Sådana förändringar är t.ex. tillägg och bortfall. Ett exempel på ett tillägg som översättaren har gjort för målspråkets skull, är ex. 2 bland mina exempel: ”- *Kom ihåg att det är rep i kväll, påminde Taisto.*” (fi. ” – Illalla harjotukset, Taisto muistutti.”)

Ytterligare är jag intresserad av hurdana andra skäl det finns till bytena samt hurdana följder de har. Det verkar nämligen som om översättaren velat ta bort många punkter som hänvisar till Finland där händelserna är förlagda i originalet. Jag vill ta reda på hur ofta detta händer kvantitativt, eftersom översättaren möjligtvis har velat ändra på platsen för händelserna vilket har att göra med *domesticering* som pragmatisk strategi i översättning (se bl.a. Oittinen 2000: 278-279). Det betyder att översättaren kan ha förändrat detaljer så att de är bekantare för läsarna i Sverige (se mer i avsnitt 4.3.2). Översättaren måste fundera på olika pragmatiska strategier när han/hon inte direkt kan överföra någonting från källkulturen till målspråket (bl.a. Leppihalme 2007: 367-373; Oittinen 2000: 278-279). Detta behandlar jag i avsnitt 4.3. Jag vill ändå betona att meningen inte är att finna en orsak till varje förändring i varje belägg, eller följder i varje fall. Det är inte möjligt eller ändamålsenligt heller. Jag vill bara fundera på bytenas bakgrunder. Dessutom vill jag veta hur bytena har genomförts, d.v.s. hurdana handlingssätt översättaren har använt vid bytena.

Min hypotes i denna undersökning är att det finns gott om uttrycksbyten i översättningen på grund av att översättaren inte har kunnat översätta uttrycken lexikaliskt på samma sätt till svenska av pragmatiska och stilistiska skäl. Möjligtvis finns det ändå också andra orsaker till byten. Jag kommer att ta reda på hurdana orsaker jag kan finna till förändringarna i tilläggen, bortfallen, uttrycksbyten och informationsbyten samt hurdana följder bytena har och hurdana handlingssätt översättaren har använt.

1.2 Material och metod

Som jag redan konstaterat, har jag Anna-Leena Härkönen roman *Sotilaan tarina* (1986) och dess svenska översättning *Soldatens berättelse* (1987) som undersökningsmaterial. När jag första gången läste romanen, märkte jag att Härkönen (1986) hela tiden skriver fritt och talspråkligt, både i berättandet och i replikerna. Hon använder bl.a. metaforer, idiom, ordspråk, slangord och liknelser – sådana som redan finns i finskan eller sådana som hon troligen själv har uppfunnit. Enligt min pilotundersökning använder hon många olika medel för att göra texten talspråklig i jämförelse med skriftspråk. Det har orsakat byten i översättning när översättaren velat bevara samma talspråkliga stil. Dessa byten kommer jag alltså att kategorisera på följande sätt: tillägg, bortfall, uttrycksbyten och informationsbyten.

Det har varit svårt att avgränsa materialet, eftersom hela texten i originalet är talspråklig ur olika synvinklar. Slutligen har jag bestämt mig för att samla materialet av repliker. Replikernas talspråklighet motiverar jag med att de i allmänhet har talspråkliga drag även om formen i dialogerna var skriftspråklig (Tiittula & Nuolijärvi 2007: 400) samt att enligt Tiittula (1992: 11) uteblir vissa talspråkliga drag från diskussioner när de skrivs ut, d.v.s. transkriberas. Sådana drag är t.ex. intonation och non-verbal kommunikation med mera. För detta redogör jag mer i kapitel 2.

Det finns fyra personer i romanen som mest använder talspråk och som är centrala personer. Suti är huvudpersonen i romanen och hon har således mest repliker. Taisto och Tiltu är Sutis bästa vänner som också kommer in i Teaterhögskolan med henne. Anita är regissör i en amatörteater där detta gäng spelar i början av romanen. Jag kommer alltså att samla materialet av dessa fyra personers repliker. Samtidigt är dessa repliker exempel på *direkta anföringar* som är den vanligaste huvudtypen av talåtergivning. Dialoger och direkta anföringar är de mest typiska ställen för talspråklighet i skönlitteraturen. (Liljestrand 1993: 156; Tiittula & Nuolijärvi 2013: 19.) Talspråkligheten i allmänhet i repliker och dialoger samt direkta anföringar kommer jag att behandla i avsnitt 2.5.

Jag kommer att ta upp varje replik som Suti, Anita, Taisto och Tiltu säger. Jag undersöker replikerna; d.v.s. en finskspråkig replik och dess översättning är alltid ett belägg i materialet. Således består mitt material av dessa fyra personers repliker. Sammanlagt finns det 589 belägg i materialet. Vid kategoriseringen ska jag använda Paula Huhtalas (1995) modell, men jag kommer inte att ta med alla kategorier i hennes undersökning. Jag kommer att räkna med följande byten: tillägg, bortfall, uttrycksbyten samt informationsbyten. Jag kommer att ta upp alla repliker av de fyra personerna där det har hänt ett tillägg eller ett bortfall vid översättning. Ytterligare analyserar jag alla uttrycksbyten och informationsbyten. På detta sätt kommer det fram hur frekventa de olika kategorierna är. Om det inte har hänt något byte, kommer jag inte att ta repliken med i materialet eftersom jag vill koncentrera mig på antalet förändringar i översättningen.

Min undersökning kommer att vara dels kvalitativ, dels kvantitativ. Den kvalitativa metoden använder jag när jag samlar ihop materialet, analyserar och kategoriserar det samt när jag forskar i byten i översättningarna. Således är metoden samtidigt exemplifierande och komparativ eftersom jag presenterar och kommenterar exemplen samt jämför originalet med översättningen. Jag forskar också i hurdana orsaker jag kan finna till bytena samt hurdana följder av dem det finns. Den kvantitativa metoden används när jag adderar beläggen i varje kategori och undersöker hur frekventa de olika kategorierna är.

De flesta exemplen i teoridelen kommer att vara ur *Sotilaan tarina* (1986) och alla exempel i min empiriska undersökning är ur originalet och dess översättning, *Soldatens berättelse* (1987). Sidnumret där exemplen finns i originalet eller i översättningen står i parentes efter exemplen både i den teoretiska och i empiriska delen. Jag har också kursiverat de ord eller uttryck som behandlas i den empiriska undersökningen.

1.3 Avhandlingens uppläggning

Denna pro gradu-avhandling innehåller 5 kapitel förutom detta inledande kapitel. Näst i detta kapitel kommer jag att ta upp några tidigare undersökningar runt temat som jag anser vara viktiga gällande denna undersökning, d.v.s. undersökningar som jag har använt som bakgrund till min undersökning eller som jag har använt när jag börjat studera temat.

Ytterligare presenterar jag mitt material, d.v.s. romanen *Sotilaan tarina* (Härkönen 1986), dess författare Anna-Leena Härkönen samt översättaren till *Soldatens berättelse* (1987), Antti Jalava.

I teoridelen är min mening att huvudsakligen koncentrera mig på hur talspråk skiljer sig från skriftspråk samt behandla talspråk och dess översättning. I kap. 2 kommer jag således att redogöra för skillnader mellan talspråk och skriftspråk. Jag börjar genom att nämna skillnader som finns bl.a. i olika kommunikationssituationer i det vardagliga livet. Sedan redogör jag för skillnader ur lexikalisk och syntaktisk synvinkel; dessa är de nivåer där byten enligt min pilotundersökning oftast ser ut att ha hänt i *Sotilaan tarina* (Härkönen 1986) då författaren velat ge illusion av talspråk. I slutet av kapitlet kommer jag att redogöra för hur man formar repliker. Meningen är alltså att göra en klar skillnad mellan tal och skrift och därefter koncentrera mig på talspråk och dess översättning, vilket kommer att ske i kapitel 3.

I kap. 3 fördjupar jag mig ändå mer i talspråket och skönlitteraturen. Först kommer jag att ta reda på hur och när man har börjat använda talspråk och dialekter i skönlitteraturen. Därefter kommer jag att koncentrera mig på talspråkets och dialekternas översättning. Jag kommer att forska t.ex. i hurdana frågor en översättare måste ta hänsyn till innan han/hon börjar arbeta samt vem som påverkar slutresultatet. Jag kommer också att granska vad som menas med *översättarens röst*, d.v.s. hurdana val översättaren måste göra och hurdana frågor han/hon måste ta hänsyn till när han/hon översätter. Enligt Pekkanen (2006: 83; 93) syns översättarens röst nämligen hela tiden i en översättning och hans/hennes egen personlighet sätter sitt eget spår i slutresultatet. Med allt detta syftar jag till att få en bättre bild av talspråket i litteraturen och dess översättning. I teoridelen finns också översättning av dialekt starkt med eftersom det går hand i hand med översättning av talspråk och översättaren måste fundera på likadana frågor när han/hon översätter talspråk eller dialekter. Det känns naturligt att också ta dialekter med.

I det fjärde kapitlet ger jag ännu en översikt över semantik och pragmatiska frågor. På basis av min pilotundersökning antar jag nämligen att översättaren måste ha funderat på pragmatiska problem när han översatt *Sotilaan tarina* (Härkönen 1986). Som jag redan

konstaterade i avsnitt 1.1, har översättaren för det första troligen varit tvungen att ta hänsyn till pragmatiska frågor för språkens skull, d.v.s. för att få en likadan, talspråklig stil i sin översättning som Härkönen (1986) har använt. För det andra verkar det som om översättaren också har ändrat platsen för händelserna. Därför vill jag ta reda på vad pragmatik innebär och hur stor vikt den har i översättning. Således är det lättare att undersöka pragmatiska frågor i översättningen, *Soldatens berättelse* (1987). Kapitel 5 består av min empiriska undersökning där jag kommer att kategorisera och diskutera förändringarna som jag hittat i översättningen *Soldatens berättelse* (1987). Kapitel 6 består av slutdiskussionen.

1.4 Tidigare undersökningar

Här kommer jag att kort presentera Paula Huhtalas (1995) akademiska avhandling som jag har använt som exempel på kategoriseringen i min egen undersökning. Huhtala (1995) har studerat förändringar, d.v.s. översättningsbyten i olika slags texter. Hennes avsikt har varit att forska i hurdana förändringar som har hänt samt vilka slags följder som förändringarna har haft för innehållet. Sitt material har Huhtala (1995) tagit ur olika slags texter: ledare, artiklar, en deckare, en vetenskaplig text, en lagtext, en roman, en barnbok och broschyrer. Originalen är på finska och översättningarna på svenska.

Huhtala (1995) har skilt obligatoriska översättningsbyten från frivilliga översättningsbyten i sin undersökning. Med de första menar Huhtala (1995: 39-44) enligt Catfords (1980) modell sådana byten som i första hand förorsakas av strukturella olikheter mellan käll- och målspråk. Med andra ord måste översättaren göra en förändring när en konstruktion i originalet inte kan återges utan förändring i översättning. Med frivilliga översättningsbyten menar Huhtala (1995: 44) sådana fall där några element i originalet saknar direkt motsvarighet i översättning resp. i originalet (*tillägg och bortfall*), eller sådana fall där det finns element i översättningen som har en motsvarighet i originalet, men som inte är lexikonmotsvarighet (bl.a. *uttrycksbyten och informationsbyten*). Dessa är de kategorier som jag kommer att ta hänsyn till i min undersökning. T.ex. numerusbyten, stavningsbyten och namnbyten är exempel på andra frivilliga översättningsbyten. Ett frivilligt byte kan förekomma när översättaren vill t.ex. ta hänsyn till mottagare eller beakta helheten i texten.

Till frivilliga översättningsbyten kan det alltså finnas flera orsaker. (Huhtala 1995: 44-55; 159.)

Huhtalas (1995: 159) resultat är intressanta. Hon märkte att alla texter i hennes material innehåller såväl tillägg, bortfall som uttrycksbyten. I hennes undersökning är bortfall vanligare än tillägg. Hon anser att sådana förändringar är lätta att göra och att uttrycksbyten har förekommit till en del på basis av att översättaren översatt större enheter än ord, t.ex. tankar, och att han haft sitt eget sätt att uttrycka dessa. Enligt min mening har detta att göra med översättarens egen personlighet och jag anser också att det har påverkat Antti Jalavas arbete i *Soldatens berättelse* (1987).

I Huhtalas (1995: 160) material har innehållet bevarats trots förändringar i översättningarna. Det finns ändå översättningsbyten som förändrat innehållet. Procentuellt sett har de största innehållsmässiga förändringarna hänt i barnboken och broschyrerna, vilket enligt Huhtala (1995: 160) beror på att det finns bilder i texterna och en del av informationen finns i dem. Sådana byten som skulle ha ändrat innehållet, har varit ovanliga i lagtexten och i den vetenskapliga texten. Gällande stilen drar Huhtala (1995: 160), på basis av några fall som hon tagit upp, den slutsatsen att den bevarats på bekostnad av innehållet. Detta gäller vissa frivilliga byten.

Kvantitativt sett kom det fram i Huhtalas (1995: 160-161) undersökning att de obligatoriska översättningsbytena är vanligare än de frivilliga i alla andra texter utom barnboken, vilket enligt henne visar att de strukturella skillnaderna mellan de två språken är den vanligaste orsaken till att översättningen avviker från originalet. Frivilliga byten visar i stället att det krävs också mycket annat än språkkunskaper av översättaren. På basis av sin undersökning säger Huhtala (1995: 161) att man kan finna många olika orsaker till variationen: olika typer av texter kräver olika byten och översättaren kan medvetet välja att översätta fritt, eller översättaren behärskar inte sitt arbete och därför kan det uppstå översättningsbyten. I alla fall finns det många olika orsaker till förändringarna.

Näst kommer jag att presentera Ingos (1991 och 2007) kategorisering gällande olika semantiska förändringar. Jag vill påpeka att det inte gäller någon enstaka undersökning,

utan en allmän beskrivning av förändringar som Ingo (1991 och 2007) har angett. Jag vill nämna det här, eftersom jag själv kommer att kategorisera tillägg och bortfall enligt denna modell (se kap. 5).

Tillägg och *utelämningar* är enligt Ingo (1991: 254-255) allra lättast iakttagbara förändringar. Gällande tillägg kan de vara morfem, ord, ordfogningar, satser, meningar eller dylika som bär betydelsekomponenter. Dessa förändringar har ofta pragmatiska orsaker, d.v.s. de bör göras för att språket och den kulturella miljön är i balans i måltexten. Jag kommer att presentera två typer av både tillägg och utelämningar närmare i kap. 5 när jag behandlar dem i min egen undersökning.

Ingo (1991: 256) anser att en översättning innebär förändringar i de semantiska förhållandena även om de fungerar som semantiska grundenheter. Man kan alltså inte kartlägga alla möjliga skillnader i betydelsenysanser. Således skriver Ingo (2007: 124) att *accepterade inexaktheter* oftast beror på olika sätt att lexikalisera omvärlden mellan språken. Då kan t.ex. finskans *isoäiti* och engelskans *grandmother* användas som motsvarigheter både till svenskans *mormor* och till *farmor*. Dessutom skriver Ingo (1991: 256) om *fel* i fall där de gemensamma komponenterna är få med källspråket i översättningen, eller då de saknas helt. I ett annat sammanhang skriver Ingo (2007: 126) om *inexaktheter* ”som inte beror på olikheter i språkens lexikalisering utan snarare på mindre lyckade lösningar från översättarens sida”. Som exempel har han angett texten på en avfallskorg: *Bits and pieces – Roskia – Sopor*.

Dessutom nämner Ingo (2007: 125) *delbetydelser* och *betydelsenysanser*. De motsvarar inte varandra i målspråkets ord, även om de har gemensamma semem eller en gemensam grundbetydelse. Namnet på en finsk butik ”Nahkapaikka” är enligt Ingo (2007: 125) ett bra exempel på detta, eftersom *paikka* betyder både ’plats’, ’ställe’ och ’lapp på kläder’ på svenska. Ytterligare nämner Ingo (2007: 125) *denotation* och *konnotation*: till den neutrala termen *barn utom äktenskapet* hade man tidigare ordet *oäkting* och nuförtiden används ordet *kärleksbarn*. Dessa termer har konnotationer; de är kraftigt laddade uttryck och de passar som motsvarigheter endast till på samma sätt laddade uttryck. Ingo (2007: 125) påpekar också att översättaren måste veta om uttrycket ska översättas ”bokstavligt”, alltså

rent semantiskt eller om det ska översättas utgående från den verkliga funktionen i den situationen.

Även om Göte Klingbergs kategorisering (1974) är från 70-talet, kommer jag att kort redogöra för den här, eftersom jag anser att jag också kan använda den vid sidan av min egen kategorisering. Klingberg (1974: 55-151) har forskat i barn- och ungdomsböcker och han har använt följande kategorier: *förkortningar*, *förlängningar*, *felöversättningar*, *oexakta översättningar* och *nationell adaptation*. Det senaste, som också kallas för *kulturell adaptation*, kommer jag att redogöra för senare, i avsnitt 4.3.2 tillsammans med pragmatik. Jag redogör för de andra kategorierna kort här.

Enligt Klingberg (1974: 67-91) kan *förkortningar* variera från hela kapitel till enstaka ord, och de kan göras för att förkorta textlängden eller t.ex. när man vill låta bli att översätta någonting som skulle vara svårt att översätta. Kanske vill man ta bort någonting som är olämpligt i målspråket. En *förlängning* i stället kan uppkomma t.ex. när översättaren tycker att författaren inte gjort sin framställning tillräckligt tydlig.

Felöversättningar kan enligt Klingberg (1974: 95) gälla både ord och fraser. Översättningens kvalitet kan sjunka om bara ett centralt begrepp har missförståtts, och således är det inte antalet felöversättningar som avgör. Klingberg (1974: 110) har också skrivit att gränsen mellan felöversättningar och *oexakta översättningar* är flytande. Ett exempel på en oexakt översättning uppkommer när direkt tal översätts till indirekt tal. Det kan också finnas ett samband mellan en förkortning och en oexakt översättning, eftersom man ofta måste justera texten när man gör en förkortning. En oexakt översättning påverkar inte nödvändigtvis översättningens kvalitet, men den kan förorsaka ett likadant inflytande som en felöversättning. Ytterligare har Klingberg (1974: 139) tagit hänsyn till tryckfel. Enligt honom kan antalet tryckfel ha något att göra med helhetsbedömningen av en viss översättning. De kan gälla t.ex. utländska namn.

Jag vill ännu ta upp en pro gradu-avhandling som är gjord kring översättning av ett dialektalt verk. Johanna Penttinen (2008) har nämligen i sin pro gradu-avhandling kartlagt översättning av Heikki Turunens roman *Simpauttaja* (1974), som har nordkarelsk dialekt i

replikerna. Berättelsen är standardspråklig. Penttinen (2008: 2) har velat undersöka hur översättaren har översatt dialektala och talspråkliga drag i den svenska översättningen, *Livaren* (1976) av Jens Hildén. Genom att använda kvalitativa och kontrastiva metoder kom Penttinen (2008) till den slutsatsen att översättaren oftast har översatt dialektala drag till standardspråket. Med andra ord har han inte valt någon svensk eller finlanssvensk dialekt, vilket också skulle vara möjligt vid översättning av en dialekt (se avsnitt 3.2.2 i denna avhandling). Översättaren hade ändå gärna använt sådana talspråksmarkörer som *mej*, *dom* och *sa* (mig, de och sade) och andra typiska drag för det svenska talspråket. (Penttinen 2008: 95-97.) Jag antar på basis av min pilotundersökning att det har varit lättare för översättaren att följa författarens stil i *Sotilaan tarina* (Härkönen 1986) eftersom det inte är fråga om någon dialekt. Troligen har översättaren också i denna översättning ändå använt samma medel gällande personpronomen för att ange talspråk.

1.5 Anna-Leena Härkönen och *Sotilaan tarina* (1986) samt översättaren

Antti Jalava

I detta avsnitt berättar jag om materialet i min undersökning, d.v.s. om Anna-Leena Härkönen's roman *Sotilaan tarina* (1986). Jag berättar handlingen i huvuddrag eftersom det är lättare att förstå Härkönen's stil att skriva och få en bättre bild av personerna då man vet vad som händer i handlingen och hurdana personernas karaktärer är. Först kommer jag ändå att kort redogöra för författarens liv och produktion.

Anna-Leena Härkönen är född den 4 april 1965 i Limingo. Hon blev utexaminerad skådespelare från Tammerfors universitet år 1989, men hon hade tidigare studerat i Teaterhögskolan. (Otava www.) Härkönen är känd som författare, manusförfattare och skådespelare i Finland. Hennes första roman *Häräntappoose* (1984) fick Erkkopriset som bästa debutroman samma år. Man gjorde en tv-serie och pjäser av debutromanen. (Härkönen 2005: pärmen.)

Härkönen har skrivit bl.a. romanerna *Akvaariorakkautta* (1990), *Heikosti positiivinen* (2001) och *Loppuunkäsitelty* (2005). Dessutom har hon skrivit novell- och textsamlingar och sångtexter samt en kokbok. Hon har skrivit manuskript till bl.a. följande filmer:

Pullahiiri (1989) och *Onnen varjot* (2005) samt tv-serien *Vuoroin vieraissa* (1997) som hon gjorde tillsammans med Pekka Milonoff. Många av Härkönen's verk har blivit dramatiserade och många av dem har fått översättningar. Efter Erkkopriset har hon också fått många andra pris. (Otava www; Härkönen 2012: 170-191.)

Som jag redan konstaterat, är Härkönen's stil väldigt färgrik i *Sotilaan tarina* (1986). Härkönen (2012: 172) har ändå själv sagt att redan som ung skrev hon upp uttryck som människor sade i sin omgivning. Detsamma gör hon fortfarande; hon kommer inte på alla uttrycken själv, vilket jag förmodade på förhand. Dessutom berättar Härkönen att *Sotilaan tarina* (1986) beskriver hennes känslor i Teaterhögskolan under året som hon studerade där. Hon skrev ner all skräck och vanda i boken, men hon kunde ändå skriva allt först efter att ha börjat vid Tammerfors universitet. (Härkönen 2012: 172; Helsingin Sanomat www.) Näst kommer jag att redogöra noggrannare för vad det är fråga om i romanen.

Huvudpersonen i romanen är Susanna som kallas för Suti, och hon fyller sjutton år under händelserna i romanen. Hon har en mamma som är översättare, vilket Suti inte alls värderar, och pappa som är konstnär, men som inte ofta får sina tavlor sålda. Han är också alkoholist och har problem med sin mentala hälsa. Slutligen hamnar han på mentalsjukhus. Suti har också yngre syskon. Suti är hela tiden ganska ohövlig mot sina föräldrar och alla andra, vilket naturligtvis syns i språket som hon använder; hennes repliker är ovänliga och korta, hon snäser och talar ovänligt.

Andra centrala personer är Sutis vänner Tiltu och Taisto. Det finns också andra ungdomar med i amatörteatern som händelserna koncentrerar sig på i början av romanen. Regissören kallas för Anita, och hon verkar vara äldre än de andra, men annars beskrivs de alla vara ganska likadana som dagens ungdomar i allmänhet; de är osäkra om nästan allting och vet inte riktigt vad de vill göra i sitt liv. De är oartiga mot andra, de skäller på människor och super också mycket. Amatörteatern är ändå väldigt viktig för dem alla och de är goda vänner med varandra.

Härkönen (1986) har kunnat nå ungdomarnas stil att tala speciellt bra; ibland känns det som om hon överdrivit eftersom hon använder så mycket fantasi i språket. Hon förvrider

ordspråk och idiom och använder orden färgrikt. Texten är emellanåt kaotisk, men det har säkert varit författarens avsikt. Berättandet är i hög grad fantasi: personerna inbillar sig något och det beskrivs ordagrant, vilket orsakar att det finns mycket fantasi och orealistiska tankegångar samt mycket bildspråk.

Talspråkligheten kommer fram bara i lexikon som Härkönen (1986) använder väldigt färgrikt samt i syntaxen som ofta är bristfällig. Morfologiska förändringar har författaren gjort överraskande sällan, även om hon hela tiden använt de allmännaste formerna av talspråkligheter: *minä* -> *mä*, *tajunnut* -> *tajunnu*, *minun* -> *mun* med mera. Hela mitt material kan betraktas som exempel på detta eftersom det består av repliker i verket. Alla dessa talspråkligheter kommer fram bara i repliker; i berättelsen använder Härkönen (1986) skriftspråk gällande morfologin och syntaxen, men semantiskt sett använder hon där fantasirika ord, ordspråk med mera. Hon använder också en allmän form i det finska talspråket; pronomenen *se* och *ne* även om det är fråga om personer: se bl.a. ex. 41 och 46. Dessutom har Härkönen (1986) några gånger skrivit med versaler, vilket enligt Tiittula & Nuolijärvi (2013: 21) ger illusionen av att man talar med högre röst eller betonar sina ord.

Ungdomarna har ganska ofta repetitioner och föreställningar i amatörteatern, och det känns som om de lever bara för att få spela teater. Slutligen bestämmer sig Anita, regissören, för att göra något annat med sitt liv och gänget upplöses. Suti, Taisto och Tiltu håller på att sluta grundskolan och de bestämmer sig för att söka in till Teaterhögskolan där de alla också kommer in. De är entusiastiska; de är säkra på att det är det bästa som någonsin kommer att hända dem. Sanningen är ändå annorlunda. Suti blir kär i läraren som hon kallar för Soldat. Historien om Sutis känslor mot Soldaten har under hela romanen berättats på ett bildspråkligt sätt och ibland är det nästan svårt att förstå vad författaren velat säga. Nästa exempel står på sidan 135, då Suti har fått veta att hon kommit in i Teaterhögskolan. Om texten kan fortfarande konstateras att med bildspråk och förändringar i syntax ges intrycket av entusiasm och glädje.

Minä teen mitä tahansa. Hypin kuin nuoleva narri hullun kuninkaan hovissa!
Rakastan sinua niin paljon, Sotilas, että kaikki entiset rakastamiset, jos niitä

koskaan on ollut, tuntuvat raiskauksilta raiskauksilta raiskauksilta, ja nyt vain seison tässä ja odotan, eikä huomenna tule ketään, paitsi sinä. (135)

Någonting förändras ändå och Suti och hennes vänner mår inte bra i Teaterhögskolan. Författaren vill inte klart säga vad som händer, men förändringen kan läsas mellan raderna. Med sin stil vill Härkönen ange bara den trista stämningen samtidigt som hon låter bli att berätta vad som händer. I alla fall mår Suti och Tiltu dåligt, de försöker hjälpa och stödja varandra. Härkönen använder bildspråk så mycket att det ibland är svårt för läsaren att förstå vad det är fråga om. Här ger jag ett exempel på ett sådant utdrag:

Sellaisina öinä hän on taas vankina posetiivissa; hän on kutistunut venyväksi räpäleeksi ja elää vankina posetiivin sisällä! Se on ruosteinen posetiivi Amsterdamin torilla jommankumman sodan aikana, ja sen kuviot ovat vettyneet ja vääristyneet sadoista sateista. Suti on posetiivin sisässä ja posetiivia veivataan: hänen päänsä halkeaa, posetiivin sisus savuaa ja roiskuu hiivatulehdusvisvaa, ja se on tukossa visvasta ja hammasrautojen kolkkeesta, Suti hölskyy siellä kuin pyykkikoneessa ja ulkopuolelta kuuluu ihmisten vapautunut nauru. Ja käsi kiihtyy pyörittävästä liikkeestä ja pyörittää vielä kovempaa mutta kättä ei koskaan näy. (18)

Vid sidan av huvudtemat berättas hela tiden en saga om övergivna dockor, som Suti själv kommer på för att klara sig. Sagan är hennes räddning i livet eftersom hon kan fördjupa sig i fantasivärlden när det är för tungt. Tiltu kan inte göra detsamma och därför mår hon sämre. Sagans språk är ändå fantasirikare än i huvudtemat och det är märkvärdigt att replikerna i sagan också står i skriftspråklig form. Jag ger här ett exempel på ett utdrag gällande sagan. Ur semantisk och lexikalisk synvinkel är texten i berättelsen trevlig, färgrik och fantasirik, men som sagt står också replikerna i skriftspråklig form ur den morfologiska synvinkeln, till skillnad från huvudtemat i verket.

- Itsesuojeluvaisto, tarjosi Tynkky hänellekin. – Sinä pelkää aina ja kaikkea, sinä pelkää näyttää mitä olet, sinä pelkää tappaa lavalla koska et muka muutenkaan tappaisi, sinä pelkää rakastaa lavalla, koska et ylipäättään ole rakastanut. Keiju kalpeni.

- Sinulla ei ole oikeutta tulla paljastelemaan minun sokkeloitani, senkin umpinuppi! se räkäisi. (91)

Romanen beskriver tiden då Jouko Turkka var rektor i Teaterhögskolan. Många av hans elever, t.ex. Anna-Leena Härkönen själv och Hannele Lauri, avbröt sina studier. (Härkönen 1986: pärmen.) Eleverna var rädda för Turkka eftersom han var en estetisk perfektionist som ogillade elever som enligt hans mening var ofullständiga. Han bemötte eleverna orättvist och förödmjukade och sårade dem. (Kontio 1988: 27; 56.) Enligt Tapper (2012: 111-112) krävde Turkka att eleverna anpassade sig till hurdana mentala eller fysiska omständigheter som helst. För Turkka var detta viktigare än yrkesskicklighet.

Översättaren Antti Jalava är en sverigefinsk författare som är född år 1949 i Finland och som flyttade till Sverige år 1959 (Jalava 1993: pärmen). Hans debutverk heter *Matti* (1974). Dessutom har Jalava skrivit bl.a. *Jag har inte bett att få komma* (1976), *Asfaltblomman* (1980), *Sprickan* (1993) och *Känslan* (1996). Jalavas produktion behandlar finländare som bor i Sverige mellan två kulturer och som inte längre har någon identitet; de söker efter en egen. Via huvudpersonerna beskriver Jalava livet som han själv har levt som invandrare. (Vallenius 1998: 41; 68-69.)

2 TALSPRÅK I JÄMFÖRELSE MED SKRIFTSPRÅK

I början av detta kapitel vill jag påpeka att skillnader mellan skriven och talad språkform alltid beror på situationen där man använder språk. Man har tillägnat sig nya sätt att använda språk med nutidens kommunikationsmedel, e-post och textmeddelanden m.m. Gränserna mellan talspråk och skriftspråk kan skymmas. Ibland använder man t.ex. talspråkliga drag i tidningar, och politikerna talar på ett annat sätt i en spontan diskussion än på TV. (Tiittula & Nuolijärvi 2013: 39.) Som jag kommer att redogöra för i kap. 3, använder man nuförtiden ofta talspråk och dialekter också i litteraturen. Talat och skrivet språk är språkets olika gestalter (Tiittula & Nuolijärvi 2013: 33) och därför kommer jag att redogöra för hur de skiljer sig från varandra. Det bör observeras att det gäller finskan om det inte har nämnts annat.

2.1 Talspråk och skriftspråk i samhället under tiderna

Såsom Hakulinen (1995: 173) skriver, är samtalet ansikte mot ansikte det äldsta exemplet på samarbete mellan människor. Med hjälp av samtal har institutioner och kulturer byggts upp. Denna grund till allt samarbete kan inte vara oregelbunden eller kaotisk, fast den många gånger ser ut att vara sådan. (Hakulinen 1995: 173.) Talspråk verkar nog vara oregelbundet jämfört med skriftspråk, och det beror på att det finns så mycket variation i det. På basis av olika undersökningar kan man ändå konstatera att variationen sist och slutligen är ganska regelbunden; talarnas bakgrund och historia, d.v.s. utbildning och ålder m.m. är de som mest påverkar denna variation i det finländska språksamhället. Denna variation har också ett samband med förändringar som alltid hör till språket och som sker väldigt långsamt, d.v.s. under hundratals år. (Paunonen 1995: 183-185.)

Grammatiken baserar sig ändå i allmänhet på det skrivna språket, men språket lever i första hand i talet som också är ursprungligare (Paunonen 1995: 183). Samtalet ligger till grund för all språkanvändning (Anward & Nordberg 2005: 5). Enligt Lindström (2008: 11) har språkvetarna redan länge påstått att talspråket borde vara utgångspunkten i språkvetenskapen, vilket ändå inte har förverkligats. Detta beror bl.a. på att det har varit lättare att ge rekommendationer gällande skriftspråk eftersom talet är snabbt och tidigare hade man inte metoder för att t.ex. analysera diskussioner (Lindström 2008: 26). Jämfört med talspråk är skriftspråk en sentida företeelse, men det har ändå alltid varit mer uppskattat och administrationens och religionens språk (Paunonen 1995: 183).

Också Linell (1978: 46) påminner om att det finns ett starkt samband mellan språk och människans utveckling från tidigare perioder till den mer avancerade nutiden, och med hjälp av språket har det varit möjligt att bygga upp den differentierade sociala organisationen. Således har språket varit en central faktor i uppkomsten av det moderna samhället, och därför måste speciellt skriftspråk uppskattas som en teknologisk företeelse. Det talade språket däremot är ett viktigt medel i kontakter mellan människor. Därför utesluter tal och skrift inte någonsin varandra, utan de kompletterar varandra. (Lindström 2008: 26-27.)

Paunonen (1995: 185) skriver att all omväxling som finns i talspråket inte påverkar skriftspråket och grammatiken, utan det finns drag som aldrig inrotar sig i skriftspråk. Många förändringar börjar ändå synas så småningom också i skriftspråket och talspråket utformar skriftspråket hela tiden. Variation och omväxling i ett språk är varken utveckling eller nedgång, utan normala och neutrala företeelser. När nya företeelser börjar komma fram i språket, antar en del av talarna alltid att de är felaktiga, även om de baserar sig på språkets naturliga utveckling. Förändringarna i talspråket börjar så småningom synas snabbare också i skriftspråket; man har hela tiden mer och mer samma variation i skriftspråkets företeelser som redan håller på att förändras i talspråk. Ett exempel på detta i finskan är att man inte använder det possessiva suffixet i talspråket, vilket också syns i skriftspråket. (Paunonen 1995: 185; 198-199.)

Massmediernas inverkan på utvecklingen måste också tas hänsyn till. Ett exempel på detta gäller svenskan: Det fanns bara ett riksprogram i Sverige i början av radions tillvaro, och allt i programmet var utskrivet i förväg. På 50-talet började det finnas nya kanaler och språket blev ledigare och mer varierat samt mer och mer modernt. Nuförtiden är svenskan ett personligt, regionalt, socialt och åldersmässigt färgat språk. Språket är spontant. (Liljestrand 1993: 126.)

2.2 Allmänna skillnader

Den tydligaste skillnaden mellan talspråk och skriftspråk är att talat språk produceras med röst/vokaliskt och tas emot auditivt, medan skrivet språk produceras med grafiska signaler som tas emot visuellt. Den muntliga kommunikationen omfattar talande och lyssnande; med den skriftliga kommunikationen avses läsning och skrivande. De två språkformerna tillägnas på olika sätt: talspråk tillägnas i vardaglig interaktion med andra medan man medvetet lär sig skriftspråket i skolan. (Tiittula 1992: 11-12.) Också Tiittula & Nuolijärvi (2013: 16-17) skriver att det talade språket betyder all muntlig språkanvändning.

Ursprungligen stod skriftspråk i böcker och talspråk i tal, men nuförtiden finns det talspråk i litteratur. Först skrev man talspråk endast i dialoger, men senare började man skriva talspråk också annars. Nuförtiden finns det romaner som helt är talspråkliga. (Ingo 2004a:

9.) På 70-talet skrev Linell (1978: 222) att det alltid finns så stora skillnader mellan talat och skrivet språk att det är bäst att man i stället för ett språk talar om klart skilda varianter av ett språk, även om det gäller ett enda språk. Enligt Linell (1978: 222) talar man ett dialektalt färgat talspråk, men man skriver på ett sätt som är mera standardiserat. Också Tiittula (1992: 11-13) skriver att talspråk och skriftspråk är språkets gestalter och det moderna samhället kräver att man behärskar båda. Det kan nog finnas situationer där dessa två kan blandas; t.ex. i dialoger av skönlitterära texter kan det finnas skriven text med talspråkliga, spontana drag. Mitt material i denna undersökning är ett exempel på detta.

I Tiittula & Nuolijärvi (2013: 8) konstateras det ändå, att även om man anser att tal och skrift är två olika språkformer, överlappar de varandra i olika texter, speciellt när författaren eller översättaren skapar talsituationer. Därför finns det inte heller någon klar skillnad mellan talspråk och skriftspråk, utan det finns en tredje språkform bland dem, det fiktiva talet, som har skapats med skriftspråkets medel. Detta språk lever uttryckligen i skönlitteratur och skriven media, och det är bundet till talat språk som man alltid använder. Det skrivna talet är ändå fiktivt och uppdigt som författaren skapar inverkan av autenticitet med. I någon mån måste det ändå finnas drag av det egentliga talet, men man behöver inte leta efter den riktiga motsvarigheten i verkligheten i målspråket för dessa språkformer; det är alltid fråga om fiktion. (Tiittula & Nuolijärvi 2013: 8-11.)

Enligt Teleman (1983 i: Larsson 1992: 25) får skriften ofta talspråkliga drag speciellt i skönlitteraturen i svenskan, och således kan man inte alltid klart avgöra vad som är skriftspråkligt och vad som är talspråkligt. Därför kan det anses att talet i samma språk regleras av många grammatiker som sociala och regionala faktorer har påverkat, medan skriften regleras av en grammatik. I alla fall finns det en ömsesidig påverkan mellan tal och skrift, och den offentliga svenskan har förlorat en del av konservativa drag eftersom det har fått element från ledigare stil; det litterära språket har blivit ledigare (Larsson 1992: 27). Jag kommer att behandla talspråk och litteratur i kapitel 3.

2.3 Skillnader i kommunikationssituationen

Kommunikationssituationen ställer olika krav på språkanvändning. Talet används oftast i vanliga och vardagliga diskussioner, vilket orsakar att talet är dialogiskt, medan skriftliga texter är avsedda för den breda allmänheten. (Tiittula 1992: 11-13.) Med en diskussion menas här enligt Tiittulas (1992: 108-110) modell en dialogisk diskurs; ett vardagligt samtal eller en förhandling m.m. Den kan vara formell eller informell, men en diskussion är sällan fullt planerad om det inte är fråga om t.ex. en paneldiskussion. Man planerar inte på förhand sitt samtal för en normal, vardaglig diskussion, utan den är interaktion och man kan inte veta vad de andra kommer att svara. Oftast ser och hör deltagarna varandra – telefonsamtal är undantag från detta – och interaktionen händer i realtid (Lindström 2008: 29).

Talet är interaktivt och således kommer det upp olika slags gensvarsuttryck i ett samtal, vilket visar att alla deltagarna deltar i samtalet. Alla deltagarna påverkar diskussionen, inte bara den som talar. Med gensvaret får talaren veta om man har förstått honom/henne, om någon annan vill tala, vad de andra tycker om ämnet o.s.v. Också lyssnarna påverkar; talaren får hela tiden gensvar på sitt tal. Gensvaret kan vara non-verbalt (t.ex. ett nickande) eller verbalt, t.ex. interjektioner (*ja, aj*) eller uttryck som innehåller flera ord (*det kan inte vara sant*). Tigandet kan också vara en respons. Ingenting av detta händer i en skriven text, eftersom det finns en tidsmässig och lokal skillnad mellan skribenten och läsaren, och skillnaden kan vara stor. En skriven text är oftast inte interaktiv utan monologisk och skribenten kan inte få gensvar när han/hon skriver och mottagaren har inte möjlighet att ställa frågor. Skribent och läsare har inte någon gemensam kontext som talare och lyssnare har; de har gemensamma kunskaper om situationen och lyssnaren kan ställa frågor för att få mer information. (Tiittula 1992: 38-42; 111-113.)

Enligt Linell (1978: 19) kan kommunikationen i en diskussion delas in i två grupper: *verbal och icke- verbal kommunikation*. Med *den verbala kommunikationen* menas det allmänt kända språket, alltså ord och kombinationer av ord; det talade språket. Man har alltid med också *icke-verbala* signaler när man talar; olika ansiktsuttryck och huvudrörelser som alltid är en del av kommunikationen. Norrby (2004: 108) ger två

exempel på ordspråk som syftar till detta: *en blick säger mer än tusen ord* och *om blickar kunde döda*. Repliker och anföringsuttryck kommer jag att granska mer i avsnitt 2.5, men jag vill ändå konstatera här att man i någon mån kan ange dessa signaler också i en skriven text, vilket kan ses i mitt material i ett belägg (167 i bilaga 3), där Härkönen har använt verbet *huutaa* (sv. *skrika*) som anföringsuttryck:

– Voitko väittää, Suti *huusi*, - etteikö marenkikirkontornista valu mantelilikööriä, mitä? (189)

(sv. – Du håller väl med om, *skrek* Suti, att det rinner mandellikör ur marängkyrkotornet! (169))

I följande belägg (11 i bilaga 3) har Härkönen använt ett annat verb i anföringsuttrycket:

– Sen selityksen on paras olla hyvä, Anita *sähähti*. (16)

(sv. – Varsågod och förklara dig, *väste* Anita. (15))

Linell (1978: 223) fortsätter att talare och lyssnare ser varandra hela tiden i ett samtal och det finns gester, mimik och emotivt laddade uttryck med i talet. Skribent och läsare har inte samma förutsättningar och en skriven text saknar gester och mimik. Som undantag nämner Linell (1978: 224) bilder, och jag vill påpeka att det nuförtiden används t.ex. smilisar som tecken på olika sinnesstämningar mer och mer hela tiden. Med dem kan man ange sinnestämningar så att man inte behöver förklara dem med ord. Som ett ännu nyare exempel kan nämnas emoji-bilder.

Linell (1978: 223) konstaterar att det är typiskt för tal att det snart dör bort; det får inte vara för komplicerat, eftersom det kräver mycket av lyssnarens kortminne. I skrift är signalerna, d.v.s. tecknen permanenta. Allmänt taget har man tillräckligt med tid för att planera och vidare skriva en text, fast det förstås finns undantag. I ett samtal i stället har man oftast inte tid att planera tal, utan det händer spontant vilket leder till fel och störningar, avbrytningar och pauser. Enligt Garman (1990: 130) kan pauser ha många olika funktioner, men de kan uppkomma t.ex. på grund av att man bara andas emellanåt eller man planerar innehållet till vad man skall säga. I alla fall kan pauser vara ljudlösa eller ”fyllda”, vilket betyder att man använder småord som inte har någon syntaktisk funktion (Tiittula 1992: 72-73). Jag anser

att finskans *niinku* och *tota* används också i denna avsikt, och då är de onödiga om de används för mycket. Också Tiittula (1992: 75) nämner att en flytande talare kan sägas kunna tala utan fyllnadsuttryck och att de bara är ett störande manér hos några. Man kan ändå knappast tala helt utan fyllnader eftersom det är en komplicerad händelse att producera spontant tal. Oftast märker man inte ens dessa fyllnader. Det är nog klart att också långa pauser stör.

Upprepningar kan gälla ljud, stavelser, ord, fraser eller meningar, och de har en viktig betydelse för talets flyt med sina många funktioner; upprepning är en viktig del av interaktion i talet (Tiittula 1992: 77-78; Tannen 1989: 37).

2.4 Skillnader på olika nivåer

Först tar jag här hänsyn till lexikala skillnader. Det är allmänt att pronomen *hän* och *he* ersätts med *se* och *ne* i talet (Ingo 2004a: 14). Jag anser att denna förändring är den som Härkönen oftast har använt i *Sotilaan tarina* (1986) för att åstadkomma talspråklig stil i repliker (se ex. 41 och 46). Dessutom är talspråkets ord allmänt taget kortare än i skriftspråket, vilket baserar sig bl.a. på assimilation. I talspråket finns det också gott om korta pronomen, medan substantiv är frekventare i skriftspråket. Förutom pronomen används det ofta deiktiska element (*nyt*, *täällä*) i tal. Det finns vidare rikligt med konjunktioner i talspråket, och finskans *kun* är ett bra exempel på en konjunktion som har många funktioner i talspråket: det används i stället för många konjunktioner i skriftspråket (*kuin*, *kuten*, *koska* m.m.) Konjunktioner i tal kan, åtminstone i finskan, alltså ha många olika funktioner. (Tiittula 1992: 55-57.)

Också diskuspartiklar används mycket i tal. De betyder olika slags små språkliga element som är nästan tomma semantiskt sett, men som har olika diskursfunktioner. De kan t.ex. visa tvekan eller fungera som respons. De är svåra att klassificera grammatikaliskt. Ett exempel på dessa är finskans *niinku*. (Tiittula 1992: 60-62.) Enligt min mening används det alldeles för mycket vilket lätt börjar också störa i tal. Andra exempel på partiklar som allmänt används är finskans *kato*, *kuule*, *tä*, *aha* (Tiittula & Nuolijärvi 2013: 59). Enligt Lindström (2008: 79) specificerar diskuspartiklar snarare yttranden i stället för att

förmedla innehåll. Exempel på diskuspartiklar i mitt material är bl.a. ex. 57 och 94. De är alltså ett drag som Härkönen (1986) också använder för att göra stilen talspråklig. Exempel på andra talspråkliga ord än olika partiklar i finskan är bl.a. *meinata*, *känni*, *kalja* och *auki* (i betydelsen 'ilman rahaa') (Ingo 2004a: 14).

Det händer förändringar också i ljudläran och morfologin i det talade språket. Exempel på sådana fall är att några ljud lämnas bort i vissa fall (*isäs*, *olis*, *meen*, *nää*). Många former blir enklare i talspråket: *mä*, *mun*, *yks*, *noi*. (Ingo 2004a: 14.) I avsnitt 2.1 har jag redan nämnt att det ofta fattas possessiva suffixet i första och andra person pluralis i talet: *mun kaveri*, *sun kirjoja*. Dessutom kan nämnas följande former av infinitivet: lähen *meneen*, mennään *nukkuun*. (Ingo 2004a: 14.) Jag betonar att dessa bara är några exempel på förändringar som hela tiden händer i talet.

När det gäller syntaktiska skillnader förekommer det allmänt taget ofta väldigt bristfälliga satser och uttryck i talet. Det beror på att talet är dialogiskt, vilket också syntaxen i talat språk är bunden till. Utgångspunkten är det skrivna språket. (Tiittula 1992: 97-98.) I skriftspråket är en sats och mening centrala begrepp, medan det i talet är ett ord. I skriftspråket är en fullständig och minimal sats en syntaktisk helhet som innehåller ett finit verb. Man kan inte skilja en mening i tal lika lätt som i skrift, men man har skapat olika begrepp som man kan beskriva syntax med i tal, såsom t.ex. makrosyntagmer, som är syntaktiska enheter på samma sätt som en mening. Makrosyntagmer kan vara små interjektioner, som t.ex. *ai jaa*, eller längre meningsmakrosyntagmer som innehåller även bisatser. (Tiittula 1992: 82-83.)

Meningarna i det talade språket är ofta kortare och enklare än i skrift, men det finns inte lika ofta attributstrukturer eller satsmotsvarigheter. Detta gör det lättare att förstå talet. I en fri diskussion finns det mycket mer interaktion än t.ex. i diskussioner eller föredrag som har ledare och således avviker också de syntaktiska strukturerna från varandra. (Tiittula 1992: 85-89.) Enligt Ingo (2004a: 14) blir numeruskongruensen oftast inte verklighet i talet gällande tredje person pluralis: *naiset oli jutelleet*, *ovet paukkuu*, och dessutom finns det bara få satsmotsvarigheter.

För talspråk är också ellipser typiska, vilket betyder att ytstrukturen i en mening är bristfällig gällande syntaxen. Ellipser består av ord och fraser som kan vara fristående. I talet är meningen ändå inte bristfällig, eftersom kontexten förklarar det som inte syns. Ellipser förekommer ofta i vedertagna situationer med interaktion; på restauranger, affärer o.s.v. Meningar i talet är således inte lösa enheter. (Tiittula 1992: 92-95; Linell 2005: 255.) I mitt material finns det många exempel på ellipser gällande finskan; se bl.a. ex. 2, 33, 42 och många andra repliker.

Enligt Tiittula (1992: 93) fattas temat ofta i talspråkliga repliker, vilket betyder att det som tidigare nämnts, behöver inte längre nämnas i satsen. Tiittula (1992: 93) ger följande exempel på detta ”- Mihin sä meet? Porvooseen (→mä meen Porvooseen)”. Som ett annat exempel kan granskas exempel 97 i mitt material där Tiltu bara svarar till sin mamma med ett ord. Detta är typiskt i fall där det finns en fråga och ett svar. Också intonation kan användas för att visa information: när en engelsman presenterar två personer för varandra, använder han bara namn på personerna med intonation. Dessa är också elliptiska drag i talet. (Tiittula 1992: 92-95.)

2.5 Tal i skrift: dialoger och repliker

Detta avsnitt gäller tal i skrift, vilket betyder att jag beskriver hur en dialog och en replik formas. Eftersom mitt material i denna avhandling består av repliker, är det viktigt att jag också på den teoretiska nivån är medveten om vad en replik är.

Skönlitterära texter består, förutom av berättandet och skildringen, också av människornas tankegångar och tal. Dessa människor är olika och av olika åldrar, och talet hos en person kan variera beroende på situationen och personen han/hon talar till. Skönlitterära texter är känsliga på den stilistiska nivån och t.ex. ett vardagligt ord i en poetisk skildring bryter genast stämningen i en översättning. (Pekkanen 2006: 89.)

När det gäller litteratur och särskilt prosa, finns det enligt Liljestränd (1993: 153-157) åtminstone två språknivåer: en för berättelsen och en för *dialogen*, som är tal i prosa. En dialog består av *repliker*, och repliker är *direkta anföringar*. Direkt anföring är den

vanligaste huvudtypen av talåtergivning. Tal kan också återges i form av indirekt eller dold anföring. Också Lindqvist (2005: 148) nämner två huvudformer av framställning i skönlitterär prosa; berättelse och dialog, d.v.s. relation och repliker. Enligt Tiittula & Nuolijärvi (2013: 19) är dialoger och direkta anföringar de mest typiska ställena för talspråkighet i skönlitteraturen och direkt anföring är diskurs mellan personer i en text. Mitt material gäller bara repliker, d.v.s. direkta anföringar i *Sotilaan tarina* (Härkönen 1986). Därför kommer jag att behandla bara dem här; alla belägg i mitt material och i denna avhandling är exempel på direkta anföringar vilket jag redan konstaterade i avsnitt 1.2.

Då författaren skriver en direkt anföring, fingerar han/hon tal och ger illusion av en verklig talsituation. Detta betyder att replikerna är ordagranna, och i texten markeras de med citattecken eller s.k. pratminus. Det står ofta också ett anföringsuttryck med en replik, och det kan uttryckas med verbala och icke-verbala signaler (jämför med avsnitt 2.3). I uttrycket kan det finnas bara ett pronomen och verbet *sade*; det anger vem som talar och att det är fråga om tal. (Liljestrand 1993: 153-157.) I detta exempel ur mitt material har talaren angetts med namnet (belägg 149 i tillägg):

- Hae se puhelimeen heti, *Suti sano*i. (240)
- (sv. – Gå och hämta honom till telefonen, *sa Suti*. (216))

Också Lindqvist (2005: 149) skriver att talat språk förmedlas med repliker, och att det används markörer som avviker från skriftspråkets former och böjningsmönster. Hon nämner anföringsstrecket, men också ett indrag på ny rad som tecken på en replik, eller citattecken.

Uttrycken kan bildas på många olika sätt. Verbet kan väljas ganska fritt och det kan ge tilläggsinformation. (Liljestrand 1993: 156.) Ett exempel på detta i mitt material är belägg 81 i uttrycksbyten:

- Nyt se vessassa läärräminen alkaa, *Anita tuhahti*. (101)
- (sv. – Nu börjar rännandet på toaletten, *suckade Anita*. (89))

Om det är fråga om en dialog mellan två personer, behövs anföringsuttryck inte (Liljestrand 1993: 157).

Liljestrand (1993: 153) påpekar att när författarna formar dialoger, låter de inte personerna kommunicera enbart med verbala medel, utan de beskriver också kroppsspråket, t.ex. ”väste hon med uttråkad min”. Jag anser att Härkönen också har fäst stor uppmärksamhet vid kroppsspråk, eftersom man mycket väl kan föreställa sig talarnas olika sinnessillstånd i *Sotilaan tarina* (1986).

Skönlitterära författare kan sägas manipulera med konventionella olikheter mellan talspråk och skriftspråk. Man vill åstadkomma en kontrastverkan som man markerar talat språk med. Detta språk skiljer sig kraftigt från autentiskt nedtecknat talspråk. Tal i skönlitteratur, i form av direkt eller indirekt anföring, anger olika slags drag som oftare förekommer i talat språk. Det är alltså inte möjligt att direkt litterera autentiskt talspråk till skrift. Om man gjorde det, skulle texten bli alltför svårförståelig. (Larsson 1992: 37-38.) När författaren dessutom vill meddela att en person talar, väljer han/hon talspråkets varianter till repliker och utnyttjar interaktionens medel. Det finns många slags sätt att betona talspråklighet, men talspråkligheten kan skapas med bara små medel av författaren eller översättaren. Författaren kan använda samma variationer som i verkligheten för att sortera personer som kommer från olika håll eller som är av olika åldrar eller har olika yrken m.m. (Tiittula & Nuolijärvi 2013: 18.)

En viktig skillnad mellan dialog- och berättelsespråk är att det ofta används fråge-, uppmanings- och utropsformade meningar i dialogspråk. Då står meningarna inte i satsform. Repliker är således elliptiska, särskilt när de står som svar på frågor (se avsnitt 2.4). I sådana här fall är också pronomen och interjektioner frekventa. (Liljestrand 1993: 157-158.) T.ex. belägg 116 i uttrycksbyten i mitt material är en elliptisk replik:

- *Sisällä, sisällä, sisällä!* (133)
- (sv. – *Antagna antagna antagna!* (117))

Författarna kan återge uttal av ord och ljud ganska lätt, men paralingvistiska företeelser (t.ex. tempo, rytm, röstklang, pauser, betoningar osv.) är redan svårare att återge; det är ändå möjligt. Repliker kan också vara personkarakteriserande eller regionalt differentierade. Författaren måste då se till att alla kan läsa texten; att dialekten inte är för svår att läsa. Med hjälp av repliker kan man visa personers karaktärsdrag, attityder och relationer. (Liljestrand 1993: 158.)

3 TALSPRÅK OCH DIALEKTER I DEN FINSKA SKÖNLITTERATUREN OCH DESS ÖVERSÄTTNING

När började man använda talspråk i skönlitteraturen? Hur hände det? Bl.a. dessa frågor ska jag leta efter svar till i detta kapitel.

3.1 Talspråk och dialekter i den finska skönlitteraturen

Som Makkonen-Craig & Vaattovaara (2007: 401) skriver, har man alltid använt dialekter i den finskspråkiga litteraturen i någon mån, men dialekternas gunst har växlat under tiderna. Allmänspråkets och dialekternas ställning har också alltid gått hand i hand: Mellan 1500- och 1700-talen fanns det inte ännu något allmänspråk, och således stödjade det skrivna språket sig på dialekterna. Redan före 1800-talet hade man polemiserat om de östra eller västra dialekterna skulle vara en bättre grund för allmänspråket, och slutligen gjorde man en kompromiss och skapade ett allmänspråk som innehöll drag från olika dialekter. Detta språk kallas för det finska skriftspråket. Det var ett stort projekt att etablera detta språk vid svenskans sida, och dialekternas användning var mindre i slutet av 1800-talet och i början av 1900-talet, då dialekter kunde upplevas som risk för bildningen. Lärarna kunde förhålla sig väldigt negativt till dialekter, men språkforskarna stödjade starkt dialektforskningen. (Makkonen-Craig & Vaattovaara 2007: 401.)

Enligt Tiittula & Nuolijärvi (2007: 387) började man använda lokaldialekter på 1880-talet. Många författare under sekelskiftet, t.ex. Maria Jotuni och Juhani Aho, kom från östra Finland och de använde drag av östliga dialekter när de skrev dialoger för sina

folklivsskildringar. De gav intryck av talspråkighet med förändringar i morfologi och syntax; de använde inte så ofta förändringar i lexikon eller uttal.

I början av 1900-talet, då skriftspråket blev etablerat, blev också skönlitteraturens dialoger skriftspråkligare. Den talspråkliga litteraturen som fanns, var skriven av östfinska författare, t.ex. Ilmari Kianto. De västfinska författarna, som t.ex. Mika Waltari och Pentti Haanpää, var inte intresserade av talspråk. Så småningom minskade talspråkigheten i den finska skönlitteraturen tills *Tuntematon sotilas* utkom år 1954. Man hade skrivit några pojkböcker med slanguttryck, t.ex. *Katupoikia* av Olli Malmberg år 1915, men det kan ändå konstateras att slangen kom till finskan via översättning: Pentti Saarikoski använde nämligen Helsingfors talspråk i 1960 då han översatte novellsamlingen *Katukiviä* av Anders Cleve. Det var nog lättare att använda det talade språket i översättningen då miljön redan var Helsingfors i originalverket. Både författaren och översättaren har använt talspråkets drag mest i uttal och morfologi. (Tiittula & Nuolijärvi 2007: 390-392.) En del forskare ansåg ändå, att skriftspråket är den enda, rätta formen av språket: Paunonen (1995: 199) har ansett att språk inte kan hindras från att förändras helt, men att det medvetet kan stretas emot. Också bl.a. Vierikko (1972: 10) skrev på 1970-talet, att man även torde möta samma problem som man har med tvåspråkigheten om stilarna i språkbruket skiljer sig mycket från varandra.

Tiittula & Nuolijärvi (2007: 392-393) berättar vidare att den andra översättningen av Pentti Saarikoski, *Sieppari ruispellossa*, fick ett mycket motstridigt mottagande. Å ena sidan stötte den på hård kritik på basis av slang som översättaren använder inte bara i dialogerna, men också i berättelsen, å andra sidan lovordades den som en epokgörande översättning. Efter denna översättning började finska författare använda slang och talspråk, och år 1969 utkom *Kämppä* av Alpo Ruuth. Verket var den första finska romanen som innehöll lika mycket slang som översättningen *Sieppari ruispellossa*, och således kan det konstateras att översättningen hade en stor betydelse i att det började finnas talspråk i den finska skönlitteraturen. Senare, år 2004, översatte Arto Schroderus *Sieppari ruispellossa* på nytt, denna gång till nutidens slang; projektet var bundet till perioden då man ville stödja talspråk vid sidan av allmänspråk (Makkonen-Craig & Vaattovaara 2007: 405).

I slutet av 1900-talet ökade talspråkighet i den finska litteraturen. Till exempel Väinö Linna skrev förutom *Tuntematon sotilas* också *Täällä Pohjantähden alla* åren 1959-1962 och i båda romanerna använde Linna dialekter. Heikki Turunen använde den nordkarelska dialekten i *Simpauttaja* år 1973, och år 1970 utkom *Solveigin laulu* av Lassi Sinkkonen, där författaren använde Helsingfors olika talspråksformer. Också Anna-Leena Härkönen använde det sydfinländska talspråket med ungdomarna i *Häräntappoose* år 1984. På 1990- och 2000-talet har bl.a. Mari Mörö, Jari Tervo och Kauko Röyhkä använt talspråk i sina romaner. Nuförtiden används också talspråk i berättelsen, inte bara i dialogerna. (Tiittula & Nuolijärvi 2007: 394-396.)

Vid sekelskiftet mellan 1990- och 2000-talen har en s.k. dialektboom (fi. murrebuumi) kommit igång, vilket betyder att dialekterna har fått en mer underhållande karaktär. Ju mer dialektlitteratur får publicitet, desto mer blir man intresserad av den. Man har också börjat översätta allmänspråkliga verk till dialekter och slang. Det finns bl.a. dialektordböcker och frasordböcker med dialekter. Också Kalle Anka och Asterix har översatts till flera dialekter. Dialektboomen kan man se som en motreaktion till förändringar i samhället och globaliseringen; man vill förstärka den nationella och regionala identiteten. (Makkonen-Craig & Vaattovaara 2007: 202-203.)

Dialektöversättningar har ökat i fler textsorter, eftersom man också vill använda dialekter i andra slags texter än i humoristiska. Man har översatt bl.a. sagor, t.ex. *Snögeli ja seittemän snadii starbuu* (sv. Snövit och de sju dvärgarna) (Garam 2011, WSOY) och *Kalevala savon kielellä* (sv. Kalevala på savolaxiska) (1999) är omfattande dialektöversättningar. Översättningarna står på dialekt från början till slut; från innehållsförteckning till översättarens epilog. Även religiösa texter har översatts till dialekter: åtminstone Julevangeliet och Katekesen finns på olika dialekter. Man har ändå märkt att den savolaxiska Katekesen väcker många slags känslor, också munterhet, vilket inte alls är översättningens syfte. Man har ändå inte skrivit alla möjliga texter på dialekt; i Finland använder man allmänspråk i vetenskapliga texter. Trots alla dialektala texter som finns, har allmänspråket ändå en etablerad ställning som skrivna texters språk. (Makkonen-Craig & Vaattovaara 2007: 402-411.)

Tiittula & Nuolijärvi (2007: 396-400) skriver om talspråkligheten, att om personer i en roman talade på ett likadant sätt, skulle man inte kunna se sociala eller regionala skillnader. Då Väinö Linna skrev *Tuntematon sotilas* på 50-talet, rättade experter dialekter i den för att språkformerna säkert skulle vara de rätta; soldaterna i romanen kom från olika orter i Finland. Nuförtiden gör man inte sådana korrigeringar, eftersom man använder så mycket talspråk och dialekter i litteraturen att man inte fäster uppmärksamhet vid detaljer. Det är viktigare att ha variation i texten. Nuförtiden måste man också ta hänsyn till att folk flyttar mycket och människor har verkningar från många olika språkformer. (Tiittula & Nuolijärvi 2007: 396-400.)

Makkonen-Craig & Vaattovaara (2007: 402; 410) påpekar också att människor på en ort kan ha olika åsikter om vad som är den rätta dialekten på orten. Å andra sidan kan man ha intryck av en dialekt i texten genom att bara använda några eller endast ett dialektalt drag.

3.2 Att översätta talspråk i litteraturen

Detta kapitel handlar om översättarens arbete gällande talspråk och dialekter. Hur väljer översättaren språkformen för sin översättning? Vad måste tas hänsyn till när man börjar översätta talspråk eller dialekter?

3.2.1 Bakgrund

Som jag redan konstaterade i avsnitt 3.1 kan man med hjälp av olikheter i personernas tal se sociala och regionala skillnader i litteraturen. Dessa skillnader kan ha en viktig betydelse för förståelsen, och därför måste också översättaren ta hänsyn till skillnaderna. (Tiittula & Nuolijärvi 2007: 396.) Det kan finnas så många olika ämnesområden i en litterär diskurs som man bara kan inbilla sig, och översättaren måste fundera på alla möjliga teman (Oittinen 1995: 10-11). I inledningen konstaterade jag att både Ingo (1991) och Klingberg (1974) har sagt att översättningen borde vara så nära källspråket som möjligt, men att förändringar måste göras om det är nödvändigt. Redan Martin Luther King var av den åsikt att måltexten samtidigt borde vara så naturlig som möjligt (Oittinen 1995: 31).

Källtexten anses alltid vara evig och konstant och den påverkas inte av förändringar i språk, kultur eller samhälle. Alla dessa påverkar i stället översättningen. (Venuti 1992: 3.) Lotbinière-Harwood (1991 i: Oittinen 1995: 32) anser dessutom att en översättning aldrig kan vara en final tolkning eftersom den varje gång är olik och bunden till tiden. Oittinen (1995: 32) frågar i stället om originaltexten är en slutlig tolkning av världen; det nya samhället och den nya tiden m.m. ger hela tiden nya tolkningar.

Litteraturens tal är aldrig autentiskt. Det är ändå viktigt att uttrycken känns som talspråkliga, att de ger illusion av tal, och således kan man använda stereotypiska drag. Det är ändå utmanande att översätta tal och dialekter. Översättaren måste känna till olika språkformer både i käll- och målspråket och veta hurdan ställning talspråket har i båda språken samt känna till litteraturens traditioner och normer i båda kulturerna. Översättaren fungerar mellan två språk och kulturer. (Tiittula & Nuolijärvi 2013: 76; 238-239.) Enligt Koster (2002 i: Tiittula & Nuolijärvi 2013: 239) är en översättning å ena sidan en självständig text som fungerar i sin egen kulturella omgivning, å andra sidan är dess ursprung i en främmande kultur och den representerar den andra texten som översättaren har producerat på nytt. I alla fall kan man inte direkt säga om översättarens val och tolkningar är rätt eller fel gällande skönlitterära verk (Tiittula & Nuolijärvi 2013: 248). I nästa avsnitt kommer jag att redogöra för hurdana val och tolkningar det är fråga om.

3.2.2 Om översättarens val av språkform

En översättning har alltid två skapare: författaren och översättaren (Tiittula & Nuolijärvi 2013: 248). *Översättarens röst* hörs alltid vid sidan av författarens röst. Översättaren kan inte vara en osynlig meddelare, men hennes röst får inte heller täcka författarens röst. Författarens egen personlighet syns alltid i verket och det orsakar att översättarens röst också har en roll i översättningen. (Pekkanen 2006: 83; 93.) Ryömä (1998: 54) är av den åsikten att översättarens röst bara får synas i att språket är bra och naturligt.

Det kan vara en ideologisk lösning både för författaren och för översättaren att välja sina språkformer. Om författaren givit illusion av talat språk i sin text, måste översättaren på något sätt meddela talspråkligheten till målspråket. Om stilen nämligen förändras till

litterär, förändras hela intrycket i verket vilket även påverkar personernas karaktärer och relationer mellan dem. Verkets ideologiska betydelse kan förändras. Om man bestämmer sig för att översätta till standardspråk, är det alltid ett medvetet beslut. Det är inte heller något neutralt beslut, men det kan löna sig att göra ett sådant: verket kan nå fler läsare med allmänspråk. (Tiittula & Nuolijärvi 2013: 246-248.) En intressant detalj är att när *Tuntematon sotilas* (1954) översattes till ryskan, talade dess personer skriftspråk (Leppihalme 2000: 97).

Översättarens val och tolkningar är bundna till den sociala kontexten där han/hon arbetar; t.ex. förläggaren bestämmer vad som översätts. Dessutom kan förlagsredaktören påverka översättarens texter. Ytterligare måste man ta hänsyn till mottagarna, kritikerna och läsarna. Det finns olika normer för hurdan den målspråkliga texten ska vara under en viss tid, i en viss kultur och i en viss situation. På samma sätt finns det normer för hurdan relation det ska vara mellan källtexten och översättningen. (Tiittula & Nuolijärvi 2013: 248-249.) Dessa normer kan ändå vara olika i olika kulturer och det är möjligt att man inte kan passa ihop dessa normer (Toyry 1980: 116). T.ex. talspråkighet är inte godtagbart i alla kulturer och normer i barnlitteratur och vuxenlitteratur kan vara olika (Tiittula & Nuolijärvi 2013: 249).

Översättning av skönlitteratur är ett förbund mellan form och innehåll, och sättet att uttrycka någonting är viktigt (Oittinen 2001: 165). Enligt Lappalainen (2001: 197) väljer översättaren de drag i talspråket som han/hon vill ge illusionen av äkta tal med. Med samma drag kan han/hon ge tips på talarens karaktär. Larsson (1992: 37) har skrivit att när skönlitterära författare använder talspråkets drag, kan de konstateras manipulera med konventionella olikheter mellan talspråk och skriftspråk. Man vill åstadkomma en kontrastverkan som man markerar talat språk med.

Också enligt Pekkanen (2006: 89) är det fråga om illusion när man översätter tal och därför är det fråga om ett problematiskt område. I det skrivna språket fattas i allmänhet bl.a. icke-verbala signaler och översättaren måste kunna använda kreativitet. Olika slags särdrag, t.ex. svordomar, utrop och tilltalsord är speciellt problematiska att översätta eftersom de fungerar på olika sätt i olika språk. Sorvali (1996: 134) påpekar att om det finns slang eller

dialekter i texten, blir den ännu svårare att översätta. När översättaren börjar sitt arbete, måste han/hon först fundera på varför texten är skriven på ett sätt som inte är skriftspråkligt. Sedan kan översättaren fundera på hur texten borde översättas; om han/hon borde använda dialekter eller slang, eller om han/hon borde använda allmänspråk. (Sorvali 1996: 134.)

När källtexten är skriven på dialekt, kan översättaren enligt Tiittula & Nuolijärvi (2007: 400) välja mellan olika strategier. Han/hon kan t.ex. använda en viss dialekt i målspråket, vilket är lättare om det är fråga om närvarande kulturer. Detta gäller t.ex. finskan och finlandssvenskan, då omgivningen för händelserna är densamma. Dialekternas olika drag kan ändå orsaka problem också i detta fall.

Tiittula & Nuolijärvi (2007: 400) fortsätter att översättaren också kan skapa en ny dialekt som har drag från olika egenskaper i dialekter i målspråket, eller översättaren kan låta bli att ta hänsyn till språkvarianter i källtexten och använda samma språkform hela tiden. Man kan också använda språk som har allmänna talspråkliga drag, men som inte hänvisar till något visst område. T.ex. korta satser är typiska för talspråket oberoende av språket. I finskan är sådana allmänna varianter t.ex. följande former: *kauhee*, *kakskyt*, *me mennään* samt förändringar i talspråkliga pronomen (*mä*, *sä*).

Enligt Ingo (2004a: 11) beror det på språkparet, översättaren och förläggaren samt mottagarna hurdan variation man väljer. Skillnader mellan talspråk och skriftspråk samt språk i interaktion har jag redogjort för tidigare i kap. 2. Men här kan det ändå konstateras på nytt att även om det skrivna talspråket verkar vara kaotiskt och bristfälligt, är det inte det i dialoger och interaktion. Orden är bundna till varandra i talsituationer. (Tiittula & Nuolijärvi 2007: 400.)

Tiittula & Nuolijärvi (2013: 24) påminner om att översättaren måste vara noggrann när han/hon överför texter till en ny kultur. Det lämpliga medlet i målspråket kan stå på en helt annan nivå än i källspråket, vilket kan vara en utmaning i talspråkets översättning. T.ex. det som i ett språk anges med satstukturen, anges med lexikonet i ett annat språk, och även om medlen var likadana, kan det finnas skillnader t.ex. i funktioner eller stilar. Ett centralt

problem i talspråkets översättning är i alla fall att finna passande varieteter. Det kan t.ex. vara motstridigt om man talar med en bekant dialekt i en främmande kulturomgivning. (Tiittula & Nuolijärvi 2013: 70; 244-245.) Dialekter i litteraturen är inte bara lingvistiska problem, utan det kan finnas också semiotiska och pragmatiska problem. Översättarens lösningar kan således förändra eller även försvaga romanens inre koherens. (Ramos Pinto 2009 i: Tiittula & Nuolijärvi 2013: 244.)

När man översätter, överskrider man gränser mellan språk och kulturer (Leppihalme 2000: 89). Nuförtiden har man börjat anse att översättning också är kommunikation mellan olika kulturer och översättare anses vara förmedlare av kulturer. Det är alltså inte bara fråga om en lingvistisk händelse i översättning. Översättaren har ett stort ansvar och han/hon kan inte bara översätta, utan han/hon funderar hela tiden bl.a. på vem som har skrivit texten, för vem, i vilket sammanhang och vem översättaren översätter till. Han/hon måste ta hänsyn till kulturella skillnader och många andra punkter och kunna så bra som möjligt meddela till mottagarna detsamma som källtextens läsare erfar. Dessutom påverkar samhället och översättaren varandra hela tiden och översättaren måste hänga med samhällets förändringar. (Teva 2001: 28; Balk 2001: 95.) Översättaren måste känna bra till målkulturen. Kulturen i detta sammanhang betyder inte bara konst och vetenskaper, utan hela samhället med sina manér och strukturer. (Sunnari 2006: 28.) Ett skönlitterärt verk kan ta läsaren till en hel främmande plats – eller till en sådan som inte ens finns i verkligheten och för att kunna följa allt, också stilen, måste översättaren vara kreativ (Pekkanen 2006: 85).

Man har inte alltid likadana lösningar i målspråket som t.ex. semantiskt eller syntaktiskt motsvarar källtextens enheter. Då är översättaren tvungen att göra förändringar, vilket också kan bero på kulturella skillnader. Även om förändringarna ofta är nödvändiga, finns det oftast flera alternativ som översättaren kan välja mellan. I dessa val kan man se översättarens frihet och personliga spår. (Pekkanen 2006: 91.)

4 OM SEMANTIK OCH PRAGMATIK

I detta kapitel kommer jag att redogöra för pragmatik eftersom det är en väsentlig del i min undersökning. Först kommer jag ändå att lite tangera semantik eftersom det står nära pragmatik och måste först förklaras som bakgrund till pragmatiken.

4.1 Om semantik

Ordet **semantik** kommer ursprungligen från det gamla, grekiska ordet 'sema', som betyder 'ett tecken'. Egentligen betyder ordet **semantik** betydelseforskning i alla teckensystem, men den lingvistiska semantiken gäller betydelser som människospråket använder. (Kuiiri 2012: 7.) Enligt Sunnari (2006: 26) handlar ordsemantiken om hur ordens betydelser är bundna till varandra och till sina syften; det handlar om ordens **betydelser**. Regnéll (1971: 1) har skrivit att semantik betyder en vetenskap om tecken och deras tydning. Begreppet kom i allmänt bruk inom vetenskapen i slutet av 1800-talet.

Enligt *Nationalencyklopedin* (1995) studerar semantiken **betydelse** eller **mening** av språkliga uttryck. Den har enbart uppfattats som studiet av ordbetydelser och således relation mellan ord och begrepp; man har uteslutit relationen mellan språkliga uttryck och det som de representerar i världen. Enligt den filosofiska och logiska inriktningen är relationen mellan språk och världen huvudobjektet i semantiken.

Det är ändå väldigt problematiskt att definiera vad **en betydelse** innebär. Det finns ingen exakt förklaring för ordet och dessutom beror det på situationen hurdan definition det krävs; t.ex. definitionen för ett ord i ett vetenskapligt sammanhang är ofta okänd för en vanlig språkbrukare. Vid definition av en betydelse är det inte heller fråga om att man ger en uttömmande förklaring av innehållet, utan definitioner är beskrivningar och de måste vara tillräckligt noggranna i ifrågavarande situation. På basis av betydelserna delas orden in t.ex. i ordklasser. Sitt slutliga innehåll får orden först i situationen där de används. Man kan ändå granska betydelser som lösa element. (Kangasniemi 1997: 16-17.) Ordens betydelser är inte självständiga, utan orden måste observeras i relation till andra ord och kontexten (Sunnari 2006: 26). Det lönar sig alltså inte att försöka uttömmande svara på

frågan vad en betydelse innebär, utan det kan konstateras att det inte finns en enda definition för betydelsen; det finns många olika betydelser (Kangasniemi 1997: 11).

Enligt Kuiri (2012: 16) anses den språkliga betydelsen nuförtiden vara konventionell, d.v.s. godtycklig, vilket innebär att betydelsen inte har något naturligt samband med ordet. Ordets betydelse är alltså inte dess tecken på samma sätt som t.ex. febern är spår av en sjukdom. Det finns alltså ingen orsak till att finskans *pöytä* (sv. *bord*) borde kallas för detsamma på andra språk, utan varje språk har sitt eget ord. Referenternas benämningar har bara kommit upp avtalsmässigt bland människor på olika sätt i olika samhällen. Detta betyder ändå inte att de har kommit upp slumpmässigt. (Kuiri 2012: 16.)

Processen där den extralingvistiska världen förtätas till ord, kallas för lexikalisering (Kuiri 2012: 22). Lexikaliseringen är någonting som händer hela tiden inom gränserna för människans psykiska och fysiska egenskaper. Således är lexikaliseringen ganska likadan i hela världen och t.ex. översättning är möjlig. Skillnaderna beror ganska ofta på olikheter mellan kulturer: t.ex. finns det många ord för kamel i arabiskan, medan det bara finns ett enda ord i finskan, för kamelen är nog viktigare för araberna än för finländarna. (Kuiri 2012: 22.)

Såsom Kuiri (2012: 22) fortsätter, kan man ändå inte förklara alla skillnader i lexikaliseringen med skillnader mellan kulturer. Det finns ingen orsak till att man bara har ett pronomen för honom/henne i finskan (fi. *hän*), medan man i svenskan har egna pronomen för män och kvinnor. Ett annat exempel på detta är att det i engelskan finns ett enda ord för moderns och faderns bror (eng. *uncle*), medan man i finskan har två motsvarigheter för det; *eno* och *setä* (sv. *morbror* och *farbror*). Sådana här skillnader skulle man kunna ge nästan gränslöst. Skillnader i betydelsesystemen mellan språken är så stora, att det anses att språket både återspeglar talarnas kultur och historia och påverkar människornas tänkande och kultur. (Kuiri 2012: 22.)

Det uppstår nya ord hela tiden och således är lexikaliseringen en oavbruten process: samtidigt som den extralingvistiska världen förändras, beskrivs världen också om med

hjälp av språket. Det syns bl.a. i nya ord: för tjugo år sedan kände man inte till det finska ordet *kännykkä* (sv. *nalle*), utan det påhittades då det behövdes. (Kuiri 2012: 23.)

Enligt Kuiri (2012: 24) talas det om *grammatikalisering* då betydelser förtätas till det grammatikaliska systemet. Grammatikaliseringen är universal och grammatikaliserade betydelser kan ge konnotationer till nomen eller verb. Som exempel kan nämnas artikelsystemet, genus, tempus och modus. I finskan, men också i många andra språk, kan man bilda nya ord av de gamla med hjälp av avledningsändelser, d.v.s. små grammatikaliska element. Till exempel avledningsändelsen –jA kan man lägga till vilket verb som helst och ge gärningsmannen till verbet med den: *ampuja, kävelijä* (sv. *skytt, fotgängare*). Det finns hundratals sådana grammatikaliska element som är mindre än ord. Deras betydelser är också mer begränsade; de hänvisar oftast inte rakt till omgivningens referent, utan de speglar drag av referenten som redan nämnts. Med dessa språkliga element berättar man alltså mer om temat. (Kuiri 2012: 24.)

4.2 Om pragmatik

I detta kapitel ska jag redogöra för vad pragmatik innebär. Jag är intresserad av pragmatiska aspekter i min egen undersökning och således vill jag först redogöra för pragmatik på den teoretiska nivån.

4.2.1 Vad betyder pragmatik?

Pragmatik är ett mångsidigt lingvistiskt forskningsområde som är svårt att definiera klart. Generellt sagt kan det konstateras att i stället för att pragmatiken skulle forska i språket som ett abstrakt system, gäller pragmatiken språkbrukssituationer och språkets funktioner. I pragmatiken är språkbrukare och språkbrukssituationer väsentliga, och forskare är intresserade av vad talare och skribenter menar eller åstadkommer genom att använda språket såsom de gör. (Nikula 2000: 331.)

Enligt *Nationalencyklopedin* (1994) betyder pragmatik inom språkvetenskaperna läran om språkets användning. Inom formellt orienterad semantik anses pragmatik som studiet av

sådana faktorerers inverkan på tolkningen av språkliga uttryck som inte är sanningsvillkorliga. Också Ingo (2004b: 237) skriver att pragmatiken inom lingvistikens förklarar de språkliga fenomen som finns i den situation där språket används.

Nikula (2000: 332) skriver att pragmatikens rötter står i filosofin och lingvistikens. Hon nämner filosofer Austin, Searle och Morris som pragmatikens pionjärer. De framförde att språkets betydelse är bunden till dess användning, och speciellt Morris skapade termen pragmatik. Enligt Nikula (2000: 332) är Morris (1938) definition av termen väldigt vid, men det centralaste är att språket, såsom alla teckensystem, kan bara tolkas i förhållande till användaren.

Nikula (2000: 337-338) fortsätter att pragmatiken är ett ungt och mångvetenskapligt område i språkforskningen och att den utvecklas hela tiden. Det är svårt att dra gränserna mellan pragmatik och andra sektorer i lingvistikens och det är omöjligt att ge en enda definition av pragmatiken. Speciellt svårt är det att dra gränser mellan pragmatik och semantik eftersom de båda är intresserade av betydelser. Enligt *Nationalencyklopedin* (1995) beror denna skillnad på om man vill göra en klar skillnad mellan betydelsen av ett uttryck och dess användning.

Nikula (2000: 338-339) skriver också att en pragmatisk synvinkel till språket inte betyder att man begränsar sig till en viss sektor i språket, utan man kan närma sig språkets detaljer ur den pragmatiska synvinkeln. Då koncentreras det på vilken funktion olika val har i interaktionen. T.ex. tidsformerna och deras användning har ofta också pragmatiska orsaker. Nikula (2000: 339) anger nästa fråga som ett exempel: ”*Olisin kysynyt Jyväskylään menevien junien aikatauluja*”, där tidsformen inte syftar till det förflutna utan till artighet.

Finskans enklitiska partikel *-han/-hän* betyder ingenting utan kontext och även med kontext är det svårt att ge en semantisk betydelse för den. Den kan ändå, beroende på kontexten, ha en stor pragmatisk betydelse; den berättar om talarens attityd till samtalsituationen eller meddelandet. (Nikula 2000: 339.) Jag vill i detta skede ta med den enklitiska partikeln *-kin*, som inte heller har någon semantisk betydelse, men som kan vara viktig gällande pragmatik. Det syns bl.a. i mitt material, i ex. 14: ”*On sullakin ystäviä*”

(sv. "Du har *verkligt* kul vänner"). Med ändelsen *-kin* har författaren åstadkommit en sarkastisk nyans i repliken och jag anser att översättaren också har kunnat nå stilen med tillägget.

I pragmatiken kan man alltså forska i sådana områden i språkbruket som inte kan forskas med hjälp av den traditionella lingvistik. Pragmatiken försöker inte definiera om något drag i språket är rätt eller fel, utan den forskar i egenskaper som regelbundet finns i språkbrukssituationer och försöker ta reda på varför det finns sådana egenskaper. Med andra ord försöker pragmatiken svara på varför människor använder språket så som de gör. (Nikula 2000: 339-340.) Pragmatiken har förstås en stor roll i översättning, vilket syns i mitt material på olika sätt då översättaren har gjort många lexikaliska och stilistiska förändringar för pragmatikens skull både i språk och i innehåll. Jag koncentrerar mig på pragmatik i översättning lite senare, i avsnitt 4.3. Först tar jag upp en intressant pragmatisk detalj, indirekta betydelser.

4.2.2 Indirekta betydelser

Austin (1976: 109-110) anser att talakterna är handlingar som är gjorda med hjälp av språket. Han nämner tre olika talaktstyper: att producera ett språkligt uttryck, dess funktion och inverkan som uttrycket åstadkommer hos lyssnaren. Enligt bl.a. Nikula (2000: 332) är det fråga om den s.k. *talaktsteorin*. Den visar hur mycket indirekthet det finns i talet. Om talakten är indirekt, är dess funktion en helt annan än dess språkliga form, vilket betyder t.ex. att funktionen av en sats kan vara en begäran även om den står i frågeform: "*Kan du ge mig den där boken?*" Det skulle nog vara konstigt om den andre svarade: "*Ja, det skulle jag kunna göra*", om han/hon inte gjorde någonting. (Nikula 2000: 332-334.)

Jag har också kunnat finna ett exempel på detta i mitt eget material: i uttrycksbyten, belägg nummer 162, frågar Vappu Suti om hon är berusad. Belägget gäller Sutis svar som ger en arrogant uppfattning om Suti; hon varken jakar eller nekar då hon vet att modern inte kan göra någonting åt henne. Ändå vet de båda att hon är berusad:

– Oletko sinä Susanna humalassa? – *Voi olla.* (188)
(sv. – Susanna, är du berusad? – *Kan väl hända.* (168))

I språkbruket är indirekthet en allmän företeelse. En imperativform kan vara ovänlig i det vardagliga språket och därför används ofta frågeform. (Nikula 2000: 334; Kuiri 2012: 69.)

Filosofen Grice (1975: 43-50) hade som utgångspunkt att språkbruket är en rationaliserad funktion och att språkbrukarna vill göra samarbete med varandra. Således har han skapat *samarbetsprinciper* som han delat in i fyra maximer: språkbrukare försöker allmänt taget hela tiden meddela information med rätt kvantitet, hålla sig till sanningen, hålla sig till saken och undvika flertydigheter. Även om det är typiskt i det vardagliga språkbruket att man bryter mot dessa maximer, tänker språkbrukarna sig att samarbetsprinciper stämmer i någon mån. Därför letar de efter tolkningar som passar in i situationen och utnyttjar maximer för att kunna förstå vad talaren vill säga. (Grice 1975: 43-50; Nikula 2000: 332-335.) Grice (1975: 50) kallar detta för implikatur. Om en person frågar en annan vad klockan är och den andra svarar att posten nyss blev utdelad, verkar svaret vara ologiskt. De två talarna har ändå gemensamma kunskaper om situationen och således passar svaret in i situationen. Talaktsteorin är ändå inte så enkel; det är svårt att klassificera talakter. (Nikula 2000: 334-335.) Om det finns stora skillnader i bakgrundkunskaperna, måste avsändaren anpassa sitt budskap efter mottagarna (Ingo 2004b: 237).

4.3 Pragmatik i översättning

Här kommer jag att redogöra för hurdana problem det kan uppstå när man översätter texter från en kultur till en annan, och hurdana möjligheter det finns att lösa dessa problem. I avsnitt 3.2.2 redogjorde jag redan för *översättarens röst*; den går alltid hand i hand med författarens egen personlighet och en skönlitterär översättning är som en duett mellan författaren och översättaren (Pekkanen 2006: 83).

4.3.1 Om översättningsstrategier

På samma sätt som översättaren måste göra olika val gällande språkform när han/hon översätter talspråkliga texter (se avsnitt 3.2.2.), måste han/hon också göra val gällande pragmatik. Enligt Oittinen (2000: 265) är det nämligen alltid fråga om att man skriver om texten när man översätter. På det nya språket får texten en ny ton och en ny ställning som blir en del av den nya kulturen. Leppihalme (2000: 89) har skrivit att man överskrider gränser mellan kulturer och språk vid översättning. En text kommer till stånd i sin egen kultur som den också återspeglar, men dess översättning skrivs till en text på målspråket. Översättningens läsare lever i målkulturen. Således kan många punkter kännas konstiga i målspråket eftersom de återspeglar källkulturen. Texten kan också vara tung att läsa om kulturskillnaderna är stora (Leppihalme 2007: 372).

Leppihalme (2000: 99; 2007: 372) använder benämningen kulturkrock (fi. kulttuuritöyssy) om punkter där man nog har översatt orden, men inte tanken bakom dem. Då framskrider meddelandet inte längre lätt, eftersom översättaren kanske tänkt sig att orden meddelar tanken i vilken kultur som helst. I sådana fall där man är rädd för att meddelandet inte förmedlas med små förändringar, lönar det sig att använda en sådan pragmatisk strategi som fungerar naturligt. (Leppihalme 2000: 99-101.) Dessa s.k. pragmatiska översättningsproblem kommer jag att behandla näst.

Det är allmänt taget ganska enkelt att lösa språkliga problem i översättning om man inte tar hänsyn till ordlekar och dialekter. Det är svårare att lösa pragmatiska problem, d.v.s. problem som handlar om översättningarnas mottagare och bl.a. kulturskillnader mellan språkbruket i käll- och målspråken. Förändringar som översättarna gör för att lösa sådana problem, kallas för pragmatiska förändringar. Det betyder att man omarbetar sådana fall som inte fungerar bra i översättningen utan dessa förändringar. Efter förändringarna fungerar dessa fall i den nya omgivningen. Det finns olika sätt att göra en pragmatisk förändring, t.ex. tillägg, borttagning, ersättning och förändring i ordningen. (Vehmas-Lehto 1999: 99-100.)

Leppihalme (2007: 368-369) har beskrivit några översättningsproblem och strategier som används för att lösa dessa problem. I översättningsforskningen är man intresserad av hur översättaren väljer en viss strategi. Det finns ofta sådana vardagliga företeelser i källspråket som inte har motsvarigheter i målspråket. Då är ett alternativ att översättaren bevarar det främmande ordet. Ett exempel på detta är ordet *steadysellerit* som ibland används på finska eftersom man ännu inte har en finskspråkig motsvarighet för ordet. Begreppet betyder böcker som hela tiden säljs; ordet är alltså motsatsen till *bestsellerit*. Ibland kan man bevara tilltalsord eller interjektioner för att skapa en viss illusion och det samma gäller t.ex. svärord. Främmande ord i översättningen kan ha ett exotiskt intryck i texten, även om några läsare kan ogilla att texten inte har översatts helt. En annan lösning är ett översättningslån, d.v.s. en direkt översättning av det främmande ordet. Ett exempel på detta är *keskellä ei-mitään*, som har översatts direkt från engelskans *in the middle of nowhere*. (Leppihalme 2007: 368-369.)

Enligt Leppihalme (2007: 170) kan man också ersätta det främmande ordet med ett över- eller underbegrepp. Det lönar sig inte att använda alla möjliga ord för snö (*kramsnö*, *snöslask*, *rimfrost* m.m.) bland läsare som bor i ett land där det aldrig snöar. Om det står ett namn på ett träd i texten som man inte känner till i en annan världsdel, kan det bara heta *ett träd*. Användningen av över- eller underbegrepp kan göra texten trivial, men innehållet förmedlas lätt. Enligt Vehmas-Lehto (1999: 39) sägs begreppet i översättningen noggrannare än i källtexten när man använder underbegrepp.

Man kan också förklara det främmande ordet för läsarna med ett tillägg. Tillägget kan finnas inne i texten eller man kan använda fotnoter eller sluthänvisningar. (Leppihalme 2007: 371.) Vehmas-Lehto (1999: 103) nämner tilläggen i fall där mottagaren inte kan antas ha samma kunskaper i bakgrunder som källtextens skribent. I sådana fall kan även betydande tillägg vara nödvändiga. Ett exempel på bristande kunskaper i bakgrunder är allusioner. Allusioner är hänvisningar till skönlitterära verk, historiska evenemang, personer i politik eller dylika som man kan göra texten trevligare och livligare med. (Vehmas-Lehto 1999:104.) I sådana fall kan översättaren t.ex. tillägga en hänvisning till allusionens källa (Leppihalme 2007: 372). I mitt material finns det en allusion i ex. 96 där författaren har nämnt *Aulikki*. Översättaren har förändrat namnet så att han har skrivit

diktarens efternamn i stället för förnamnet. Svenska läsare torde således veta bättre vem det är fråga om.

Ett alternativ är att ta bort någonting från texten vid översättning, särskilt om man borde förklara svåra punkter för läsare eller om översättarens kunskaper inte räcker till att känna igen vad situationen handlar om. Ibland kan kulturskillnaderna mellan käll- och måltexten vara så stora att man inte kan överföra allt till målspråket. (Vehmas-Lehto 1999: 100.) Det är också möjligt att ta bort punkter som är olämpliga eller sårande i målkulturen. I några kulturer där man har velat skydda barn för fattigdom och död, har Astrid Lindgrens barnböcker blivit censurerade. I översättningar till finska tas t.ex. vissa tilltalsord och interjektioner bort (*Sir, well*), eftersom de inte känns naturliga i vår kultur. (Leppihalme 2007: 372.)

Också Sunnari (2006: 28-29) skriver att om det finns ett begrepp som inte har någon motsvarighet i källspråket eller som inte fungerar bra i det, kan man omformulera eller anpassa begreppet så att det passar in i målkulturen. Sådana pragmatiska översättningsproblem kräver bra bakgrundskunskaper av översättaren som måste fundera på om han/hon vill ta fram främmande element i källtexten eller om han/hon vill omformulera texten så att den passar i målkulturen. Detta beror enligt Sunnari (2006: 28-29) bl.a. på hur nära de två kulturerna är och vilkendera som är större och starkare. Således är det väldigt viktigt att översättaren har vida kunskaper om både kulturerna och skillnaderna mellan dem. Ytterligare måste han/hon kunna avväga hur bra mottagaren känner till omständigheterna i verket.

Det finns många uttryck som innehåller bibetydelser och känslor och då behövs en pragmatisk lösning. Också många egennamn kan vara okända i målkulturen och då måste översättaren fundera på hurdan strategi det lönar sig att använda. (Leppihalme 2007: 371.) Översättaren måste bara fundera på den bästa lösningen i varje enskilt fall och bestämma sig för om adaptation (se avsnitt 4.3.2), tillägg, utelämnning eller något annat är det bästa sättet (Ingo 2007: 151). Överhuvudtaget visar den pragmatiska aspekten hur den översatta texten fungerar i den nya kulturen. Genom att undersöka denna aspekt får man svar på

frågorna om översättningen fyller sin funktion på målspråket och om läsaren uppfattar texten rätt i den nya miljön. (Ingo 1991: 257.)

4.3.2 Exotisering och domesticering

Eftersom talspråkliga markörer är anpassade till källspråkets språkliga och stilistiska konventioner, kan de komma i konflikt med målspråkets konventioner vid översättning. Det är möjligt att det inte alls finns motsvarigheter till alla markörer i målspråket. Översättning av sådana drag är ett betydande problem, men det finns ändå två grundläggande översättningsprinciper: översättaren kan antingen anpassa läsaren till källspråkstexten eller anpassa källspråkstexten till läsaren. (Larsson 1992: 11.) Också Tiittula & Nuolijärvi (2013: 239) och många andra forskare nämner strategierna: *exotisering* (eng. *foreignizing*) och *domesticering* (eng. *domesticate*). Det första betyder att översättaren behåller några centrala drag från källtexten i översättningen. Det andra begreppet handlar om att översättaren omarbetar texten så att den anpassar sig till målkulturen och målspråket. Det är alltså fråga om att när man översätter texten, måste man bestämma sig för hur bekant eller främmande texten ska vara för läsarna. Dessa två strategier utesluter ändå inte varandra, utan de kan även finnas i en översättning. (Oittinen 2000: 278-279.)

Den intressantaste pragmatiska strategin torde vara *den kulturella adaptationen* som översättaren använder när han/hon vill anpassa texten till målkulturen (Leppihalme 2007: 371). Begreppet betyder, som redan konstaterats, att översättaren omarbetar detaljer så att de är bekantare för målspråkets läsare. När man t.ex. tar av skorna när man kommer in i huset i en finsk roman, gör man inte det i den franska översättningen, utan man t.ex. hänger upp jackan på en klädhängare. Ofta översätts de engelska *miles* till kilometer och *acre* till hektar. Detsamma kan hända med storlekar på kläder; den amerikanska storleken 8 är lättare att förstå för en finländare när det sägs vara S. (Leppihalme 2007: 370.) Ingo (1991: 258) ger ett exempel på detsamma genom att fråga om det är läsarens uppgift att förstå att *syttende maj* i Norge och *quatorce juillet* i Frankrike betyder något annat än de där datumen.

Dessutom kan en svensk som bor utomlands längta efter *mammas köttbullar*, medan en italienare torde längta efter *pizza* eller *pasta*. Dessa uttryck har ändå hela tiden samma pragmatiska betydelse; översättaren har bara gjort dem bekantare för läsarna i den andra kulturen. Adaptation betyder alltså kulturell anpassning av texten. (Ingo 2007: 153.) Det finns intressanta exempel på fall där översättaren har gjort nationell adaptation i mitt material. Dem kommer jag att behandla i kap 5.

När det gäller den andra strategin, exoticeringen, kan källspråket enligt Pekkanen (2006: 91) ibland påverka översättningen så mycket att man talar om *interferens*, d.v.s. det finns källspråkets strukturer i översättning även om de inte är karakteristiska i målspråket. Jag påpekar här att man inte direkt kan översätta t.ex. idiom, utan man måste hitta ett motsvarande idiom i målspråket. Om det finns många källspråkets drag i översättningen, är den exoticerande. Då försöker översättaren inte ta bort skillnader mellan kulturerna. (Pekkanen 2006: 92.) Då behöver översättaren inte t.ex. följa dialogernas normer i målspråket. Om skillnaderna ändå är för stora, kan texten vara svår att läsa. För andra läsare kan detta ändå vara intressant. Om översättaren använder domesticering, är det i stället möjligt att läsaren inte får en äkta kontakt till den plats och tid som källtexten berättar om. (Leppihalme 2007: 372.)

5 EMPIRISK UNDERSÖKNING

I min empiriska undersökning är en replik och dess översättning alltid ett belägg. Det är viktigt att observera att det finns belägg som har drag från fler än bara en kategori. Jag kommer inte att nämna vid varje belägg om det står också i någon annan kategori. Detta orsakar också att samma replik kan förekomma oftare än en gång i mina exempel (se ex. 50 och 117). Kategorierna är, som redan konstaterats, tillägg, bortfall, uttrycksbyten och informationsbyten. Jag kommer att behandla kategorierna nedan.

5.1 Tillägg

Enligt Huhtala (1995: 44; 64) betyder *ett tillägg* en förändring där det finns sådant textmaterial i översättningen som inte har en direkt motsvarighet i originalet.

Grammatikaliskt sett kan ett tillägg vara vilken enhet som helst och det kan bestå av ett ord eller en fras. Detta har jag också använt som utgångspunkt när jag letat efter tillägg i mitt material. Jag har grupperat tilläggen i mitt material på basis av gemensamma drag som jag kunnat finna i förändringarna. Dessa förändringar gäller bl.a. pragmatik och stil, men det finns också förändringar som man inte kan kategorisera på något sätt.

Ingo (2007: 123-124) har skilt *semantiska* och *explicitgörande tillägg* från varandra. Med *semantiska tillägg* menar han sådana väsentliga nya betydelsekomponenter som finns i översättningen utöver dem som står i källtexten. För att det ska bli balans i målspråket, är det ibland nödvändigt att tillägga t.ex. ett adjektiv eller ett adverb i meningen. Tillägg görs i allmänhet av pragmatiska skäl, d.v.s. för att få källtexten och måltexten att passa ihop. Med *explicitgörande* menar Ingo (2007: 124) en översättning där det inte kommer fram ny information fast det står nya ord i meningen. Detta betyder att det som i källtexten står ”mellan raderna”, sägs ut av översättaren i målspråket. Jag kommer att granska om det finns båda typerna av tillägg i mitt material.

Jag delar in beläggen i grupper på basis av faktorer som jag kunnat finna som orsaker till tilläggen.

5.1.1 Språklig anpassning

Till att påbörja med ger jag här några exempel på belägg som kan antas ha tillägg bara för att få målspråket att låta naturligt:

- 1 a) – Illusinaatio, Tiltu häkeltymäyttä mietti, - on sellanen harha-aistimus minkä kovasti HALUAA nähdä mutta mitä ei koskaan nää. – Esimerkiksi? – Halosen Börje selvin päin. (35)
b) – En illusion, spekulerade Tiltu, - är en vanföreställning som man gärna VILL ska vara verklig men som aldrig är det. – Till exempel? – *Att få se* Börje Halonen nykter.
- 2 a) – Illalla harjoitukset, Taisto muistutti. (74)
b) – *Glöm inte att* det är rep ikväll, påminde Taisto. (65)

- 3 a) – Nytkö me mennään? se kysyi luottavaisesti. – Nyt, Suti sanoi [...] (68)
b) – Ska vi gå nu? frågade han med allvarsam förväntan. – Ja, *nu går vi*, svarade Suti [...] (60)

I sådana fall som ovan har översättaren lagt till lite text utan ny information i meningarna för att få målspråket att låta naturligare, d.v.s. det finns en pragmatisk anledning till dessa tillägg. Som sagt innehåller tilläggen ingen ny information.

5.1.2 Stil

En viktig orsak till tillägg i denna roman är stilen i den: för att kunna följa Härkönen's färgrika stil har översättaren varit tvungen att lägga till talspråkliga drag då det har varit möjligt, eftersom det inte har varit möjligt på alla samma punkter där Härkönen har använt talspråk. Det är alltså fråga om *komensation* (se Vehmas-Lehto 1999: 41). Nästa exempel visar att små, talspråkliga interjektioner har varit viktiga medel för översättaren i några fall för att han kunnat få talspråklighet i texten.

- 4 a) – Älä nyt alota koska mun hermot on aika kireellä, Suti sähähti. (98)
b) – Jag är lite spänd i nerverna så börja inte, *va*, väste Suti. (86)
- 5 a) – Rauhotu Suti saatana, Taiston ääni sanoi. (262)
b) – Suti, för fan, lugna dig ner *nu*, *va*, sa Taistos röst. (235)
- 6 a) – Älkää nyt saatanassa dramatisoiko! (123)
b) – *Men börja* för fan inte dramatisera nu, *va!* (108)
- 7 a) – [...] Mikä kamelianainen sä yrität olla? Siipirikko! [...] (32)
b) – [...] Försöker du leka kameliadam? Vingbruten *i så fall!* [...] (29)
- 8 a) – [...] perkele sun maailmas kanssa! (200)
b) – [...] så åt helvete med den *i så fall!* (179)
- 9 a) – Sulle ei voi kertoa mitään. [...] (144)
b) – För dig kan man *ju* inte berätta någonting. [...] (127)
- 10 a) – [...] Tommonen on vaarallista. [...] (169)
b) – [...] sånt där är *ju* farligt. (151)

Småordet *nu* har använts många gånger som tillägg, vilket troligen har fått meningarna att kännas naturligare för översättaren. Andra sådana småord som har använts, är *va*, *ju* samt *i så fall*. Eftersom översättaren inte har kunnat använda talspråk i alla sådana fall där Härkönen har gjort det, har han med kompensation kunnat öka talspråkligheten i översättningen.

Näst ger jag fler exempel på tillägg som översättaren kan antas ha gjort på basis av att han med dem har kunnat öka talspråkighet och humor i översättningen. Här vill jag påpeka att det i nästa belägg är fråga om semantiska tillägg.

- 11 a) – Körttimäisempi? Mähän oon jo niin saatanan hapannaamaa että. Ei kai nekään koko aikaa ulise? (32)
- b) – Hängivelse? Jag försöker ju vara så sur jag kan. Det är väl inte fråga om kroniskt ylande *halleluja* hela tiden? (29)
- 12 a) – Mä oon ihan lukittu ja kouristunut! Mä elän ihan kouristuksessa! (265)
- b) – Jag har gått i *baklås*! Jag har kramper! *Epilepsi*! (237)
- 13 a) – [...] Me vähän ajateltiin syödä tähän päälle yhdet tomaatit. (38)
- b) – [...] då tog dom *en påse* tomater till efterrätt. *Hajar du*?

I exempel 11 är det fråga om att man spelar en person som deltar i ett religiöst samfund, och med tillägget har översättaren troligen velat fördjupa uppfattningen som man har om sådana möten, för att få mera humor med. Jag tycker att han också har kunnat följa författarens stil.

I exempel 12 grälar Suti och Tiltu med varandra, och Suti försöker få Tiltu att komma ut ur hissen som hon har låst sig in i. Tiltu är väldigt upprörd och förtvivlad vilket Härkönen beskriver på sitt eget, roliga sätt – även om situationen är allvarlig och Tiltu mår dåligt. Detta är karakteristiskt för Härkönen. Hon har ändå inte skrivit någonting om epilepsi, utan det har översättaren lagt till på egen hand. Troligen har han tänkt sig att han bättre kan nå samma stil med hjälp av detta tillägg. Dessutom finns det ett annat tillägg, *baklås* i exemplet, som översättaren också skrivit för stilens skull. I exempel 13 har översättaren

tillagt en hel fråga och dessutom använt ordet *haja* som är slang och betyder *förstå* (Kotsinas 2000).

Då det vidare gäller stilen här, kan vi märka att ett tillägg också kan vara det enda sättet att få översättningen att fungera pragmatiskt; att kunna nå tanken bakom meningen. I det följande exemplet har Härkönen använt ironi, som inte kan uttryckas på samma sätt i svenskan som i finskan, i detta fall med ändelsen *-kin* (se avsnitt 4.2.1).

14 a) – On sullakin ystäviä. [...] (37)

b) – Du har *verkligen kul* vänner. [...] (33)

Översättaren kan använda olika slags medel för att göra tillägg när han inte vill ge någon ny information i översättningen. Ibland har Jalava (1987) upprepat ord eller uttryck. Upprepning är ett typiskt drag i talspråk (Tiittula & Nuolijärvi 2013: 23; 38), och det kan konstateras att Härkönen också gärna använt medlet i denna roman. I ett fall pratar Suti och Taisto om sin föreställning som heter *Armi och Irm*i, och författaren har skrivit flera repliker runt namnet för att roa läsarna med det. Översättaren upprepar namnet ännu en gång då författaren inte längre gör det:

15 a) Minkä sä ilmotit meidän esiintymisnumeron nimeksi? Taisto kysyi. – Armi ja Irm*i*, Suti vastasi.

– Mikä?

– Älä huuda!

– Armi ja Irm*i*! huusi Taisto.

– Samahan se on saatana millä nimellä me esiinnyttään, Suti tuskaili ja sulki oven vapisevin käsin.

– Armi ja Irm*i*, maisteli Taisto tyrmistyneenä. – Sinä oot Armi ja minä Irm*i* vai? [...] – Meidän on parasta olla hyviä, Taisto tiuski. – Tuo nimihän lupaa todella paljon! (71)

b) – Vad har du sagt till dom att vi heter? frågade Taisto.

– Armi och Irm*i*, svarade Suti.

– Va?

- Skrik inte!
- Armi och Irm! skrek Taisto.
- Det kvittar väl för fan vad vi kallas, snäste Suti och drog igen dörren med darrande hand.
- Armi och Irm, sa Taisto ogillande. Och du är Armi och jag Irm? [...] – Vi får skärpa oss, sa Taisto ogillande. *En föreställning som heter Armi och Irm* ger folk en helvetes massa förväntningar! (62)

I följande exempel har översättaren också upprepat ett uttryck. Översättningen fungerar bra och på något sätt gör den texten levande.

- 16 a) – [...] Alkaa tulla loput säilykkeet, eläinten ruokapurkit ja hillot. [...] (168)
- b) – [...] Jag börjar se slutet av konserverna, *och istället kommer* burkar med djurmat och *sen följer* burkar med sylt, *alla sorters sylt*. [...] (149)

Utöver upprepning har översättaren också lagt till en hänvisning till kontexten i exempel 16 med *och istället*, som betyder att Tiltu talar att i stället för att hon skulle lyssna på undervisningen i skolan där hon sitter, inbillar hon sig dessa sylter.

Ett typiskt sätt för översättaren gällande denna roman är att han har använt ett hjälpverb och ett infinit verb i meningen när verbet i den originella texten står i presens eller imperativform. Möjligen har översättaren velat lindra uttrycken; de verkar inte vara så starka som de finskspråkiga uttrycken. Jag har velat ta dem med i mitt material eftersom jag anser att de förändrar stilen lite i meningen genom att lindra den. Detta kan vi se i nästa exempel:

- 17 a) – Mene vielä helvettiin täältä. [...] (100)
- b) – *Kan* du inte *sticka* åt helvete en stund. [...] (87)
- 18 a) – [...] Mä en lapsiakaan rakasta jos [...] (189)
- b) – [...] Inte ens barn *kan* jag *älska* om [...] (169)
- 19 a) – [...] Tommosta mä en kuuntele, se on liian paksua. (123)
- b) – [...] Jag *tänker* inte *lyssna* på sånt där *mer*, det är för tjockt. (108)

5.1.3 Översättarens röst

Ibland har översättaren velat klargöra meningen genom att göra förändringar i syntax, vilket också har orsakat tillägg men ger ingen ny information. Huhtala (1995: 54-55) har kategoriserat dessa fall i sin egen grupp, satsutbyten. Jag har ändå tagit dem med bland tilläggen.

- 20 a) – [...] että synnytykseen en ottais miestä mukaan vaikka mulla sellanen olisikin, sinne hysteerisesti hyppimään. [...] (122)
b) – [...] Men när jag ska föda får ingen karl vara närvarande, inte ens om jag hade nån. *Jag vill inte ha nån* som skuttar omkring där hysteriskt. [...] (107)
- 21 a) – Miten sulla on tollaset kädet, ihan runnellut? (223)
b) – Vad har du gjort med händerna? *Dom ser ju* helt fördärvade *ut!* (201)

Med några tillägg har översättaren velat precisera uttrycken; betona den centrala tanken:

- 22 a) – [...] Kello on kolme. (99)
b) – [...] Klockan är *bara* tre. (87)
- 23 a) – [...] Tais jäädä lukio käymättä perkele, ja mäki puhuin muka että päiväkerhonohjaajan linjalle, paskat! [...] (134)
b) – [...] Gymnasiet ger vi fan i, och förskollärare, *aldrig*, jävlar *aldrig!* [...] (117)
- 24 a) – [...] Voi Vappu. Mä tajuan sua. Mä tajuan. (237)
b) – [...] Å, Vappu. Jag förstår dig. Förstår dig *verkligen*. (212)

I exempel 22 är det fråga om en situation där Suti kommer för tidigt till platsen, vilket nog kommer fram i kontexten, men översättaren har velat betona det också i översättningen. I ex. 23 skulle det nästan kunna vara fråga om ett semantiskt tillägg, eftersom Suti inte riktigt säger någonting om framtiden. Det gäller nämligen stunden då kompisarna har fått veta att de kommit in i Teaterhögskolan, och de är entusiastiska och berättar om sina tankar inför studierna. Författaren har ändå inte skrivit om att Tiltu inte någonsin skulle kunna arbeta som förskollärare. Dessutom har det hänt ett uttrycksbyte vid översättning, eftersom finskans *päiväkerhonohjaaja* inte har samma betydelse som översättarens lösning

förskollärare. I exempel 24 ger tillägget *verkligen* samma nyans som finns i originalrepliken.

I exemplet nedan har översättaren givit mer information i tillägget än vad som står i källtexten. Tillägget är explicitgörande, eftersom översättaren har sagt ut det som i källtexten står i kontexten men som inte sägs ut i repliken:

25 a) – Minkä meidän viidestä joulupukinpuvusta te haluatte? Anita kysyi asiallisesti puhelimessa. (29)

b) – Vilken av våra fem tomtedrakter önskar ni *hyra*? frågade Anita sakligt i telefonen. (27)

När man först läser översättningen ovan, skulle man kunna tro att översättaren uppfunnit någonting som inte finns i källtexten. Kontexten i romanen berättar ändå att det hela tiden är fråga om att tjäna pengar på olika sätt. I denna situation har ett företag ringt till Anita och frågat efter en tomtedräkt som det skulle kunna använda i sin reklamverksamhet, vilket Anita genast vill utnyttja för att tjäna pengar. Detta kommer fram bara i kontexten i den finskspråkiga texten, medan översättaren har framfört vad det gäller med hjälp av ett verb. I denna kontext fungerar tillägget alltså väldigt bra, och det är också det enda belägget i mitt material där översättaren har lagt till information med så stor vikt.

De flesta tilläggen i mitt material är sådana där översättaren bara har lagt lite information till meningarna med ett eller ett par ord. Det finns inte någon speciell, gemensam orsak till dessa tillägg, utan de är översättarens egna lösningar. Här följer exemplen:

26 a) – [...] Mikä sun suhde noihin kaniineihin on? (79)

b) – [...] Vad har du *egentligen* för relation till dom där kaninerna? (79)

27 a) – Ettekö te ota vakavasti? (82)

b) – Tar ni inte *det här* på allvar? (72)

28 a) – Ei saa hetken rauhaa. (102)

b) – *Här* får man inte en lugn stund. (88)

- 29 a) – En mä oo paksuna. (54)
 b) – Jag är *faktiskt* inte på smällen. (47)
- 30 a) – Täytyyhän sun nyt äitiis pitää yhteyttä kun oot sen ainut lapsi. [...] (143)
 b) – Du måste väl hålla *nåt slags* kontakt med din morsa, du är ju enda barnet, [...] (127)
- 31 a) – [...] Jos sä jatkat tohon malliin ni varmasti joudut sairaalaan. (242)
 b) – [...] *Men* om du fortsätter i den där takten så ligger du *snart* på sjukhus. (217)
- 32 a) – [...] Mä puhun täältä. [...] (267)
 b) – [...] Jag står här, *du där*. [...] (239)
- 33 a) – No Suti vaan tässä. (158)
 b) – Det är Suti. *Hej*. (140)
- 34 a) – [...] Vasemmalta lähtee keksipaketit ja sit seuraa myslit ja kelloksit ja sit leivät ja sit alennusleivät. [...] (168)
 b) – [...] Till vänster ligger kexpaketen och sen följer müslin och kakorna och *åt höger* har vi brödet med realimporna *längst ner*. [...] (149)

Det finns inte ens något pragmatiskt skäl till alla sådana här tillägg. Ibland har översättaren tydligen velat precisera meningen mer (ex. 29 och 32), men inte alltid. Ofta är komponenten ett innehållstomt ord som fungerar som adverbial i satsen. Allmänt taget fungerar tilläggen där de står; de skulle inte vara nödvändiga i sina kontexter, men de stör inte heller. Tilläggen ger lite mer information i somliga fall, men inte i alla fallen. I exemplen 27 och 28 känns även de källspråkliga replikerna bristfälliga, men översättaren har inte gjort efter detta i översättningen utan han har fått de svenska meningarna att låta fullständiga med tillägg. I exempel 33 är Suti i telefon och säger bara vem som talar. Översättaren har ändå lagt till en hälsning. Jag anser att tillägget kanske är onödigt då det ju är Sutis stil att tala lite förenklat.

Till skillnad från vad man skulle kunna tro i det sista exemplet, är det inte fråga om att man ger någon råd, utan man bara föreställer sig att man står i en butik och tittar omkring vad som finns där och var allting ligger. Således är dessa tillägg ganska onödiga, men troligen har översättaren ändå velat precisera meningen mer också i detta fall.

Sammanlagt finns det 181 tillägg i mitt material. Somliga tillägg har gjorts för att få svenskan att låta bättre i kontexten, d.v.s. av pragmatiska skäl, med andra tillägg har översättaren kunnat ge en talspråkligare och ledigare stil åt översättningen. Det finns både semantiska tillägg och explicitgörande i materialet, d.v.s. sådana som ger ny information och sådana som inte ger ny information. I sådana fall där tillägget inte ger ny information, har översättaren använt bl.a. upprepning eller interjektioner, eller så har han ersatt verbet med ett hjälpverb och ett infinit verb. I denna kategori kommer det klart fram att översättaren gärna använt *kompensation* (se Vehmas-Lehto 1999: 41) som medel, d.v.s. han har lagt till talspråkliga drag i översättningen också på sådana punkter där Härkönen använt allmänspråk.

Även om man i många fall kan se varför översättaren har gjort ett tillägg, finns det många belägg där deras förekomst inte går att förklara; man kan bara konstatera att översättaren många gånger har velat precisera meningen med tillägget. Det kan han ju göra; som Tiittula & Nuolijärvi (2013: 248) konstaterar, har en översättning alltid två skapare: författaren och översättaren.

5.2 Bortfall

Huhtala (1995: 45) skriver att *bortfall* är motsatser till tillägg. Ett bortfall innebär att ett element som står i originaltexten, förblir oöversatt i översättningen. Elementet kan gälla morfem, ord, fraser, satser, meningar eller stycken. Detsamma använder jag som utgångspunkt när jag letar efter bortfall i denna kategori.

Enligt Ingo (2007: 124) kan det finnas utelämnningar – en benämning som han använder - av två typer: semantiska och implicitgörande utelämnningar. De första är sådana där betydelsekomponenterna inte återges i översättningen och som inte heller kan läsas mellan raderna eller förstås i sammanhanget. Implicitgörande betyder att det semantiska innehållet finns någonstans i kontexten även om översättaren har låtit bli att översätta ett ord eller uttryck. Implicitgörande är alltså en motsats till explicitgörande. Jag kommer troligen inte att göra någon större skillnad mellan dessa om det inte kommer fram någonting speciellt i dem. I alla fall vill jag allmänt taget se om det finns båda bland beläggen. Dessutom

forskar jag i hurdana komponenter översättaren har låtit bli att översätta; om de har något gemensamt drag och således ett gemensamt skäl till. Mest är jag ändå intresserad av antalet belägg i kategorin; är det lika stort som i kategorin med tillägg? Det lönar sig att ta hänsyn till att utelämnningar vanligtvis är allvarigare förändringar än tilläggen; de gör texten semantiskt fattigare (Ingo 1991: 255).

5.2.1 Domesticering

Det intressantaste gällande bortfall i mitt material är att översättaren låtit bli att översätta många komponenter som har att göra med det finländska samhället. Ofta har dessa uttryck att göra med namn, vilket betyder att översättaren borde ha förklarat komponenterna t.ex. med ett tillägg eller på något annat sätt om han tagit dem med i översättningen. Det enklaste sättet har således varit att helt stryka dessa komponenter. Med andra ord har översättaren velat domesticera översättningen för läsarna i Sverige. Dessa bortfall är semantiska.

- 35 a) – [...] Se on kumma ettei ämmät ikinä usko ettei itkunen tollotus anna yleisölle yhtään mitään. *Tämä ei ole Kaari Utrion Eevan tyttäret*, teatterin on oltava hauskaa! (32)
- b) – [...] Att ni tjejer inte fattar att publiken blir illa berörd av sånt där. Teater ska vara roligt! (29)
- 36 a) – Tuosta rakennuksesta tulee mieleen hullujenhuone, *Maarianlinna*. (37)
- b) – Huset dom håller till i får en att tänka på mentalsjukhus. (33)
- 37 a) – [...] Mä pistän *Piirpaukkeen* musiikkia ja te reagoitte siihen liikkeellä. (77)
- b) – [...] Jag sätter på musik och ni reagerar på den med rörelser. (67)
- 38 a) – Mikä teitä vaivaa? *Tolla menolla pääsee Harjavallan harrastajanäyttämölle*. Mitä te oikein kuvittelette? [...] (79)
- b) – Vad är det egentligen med er? Vad inbillar ni egentligen? [...] (71)
- 39 a) – Mä lähden tästä kaupungista. [...] – Minne tahansa, vaikka Sotkamoon myymään *Fazerin marjapiirakoita*. (269)
- b) – Jag sticker från den här stan, [...]. Vart som helst, till Sotkamo eller nånstans. (240)

Dessa fem belägg med finska begrepp med egennamn har översättaren låtit bli att översätta. Det är ändå intressant att *Maarianlinna* (se ex. 36) har översatts med *Marieslott* senare i romanen. Man kan också lite förvåna sig varför översättaren inte nämnt Fazer (se ex. 39) som ändå är en ganska känd märkesprodukt. Också *Piirpauke* (ex. 37) var en känd ensemble på 70-talet som man nog kan ha information om. Det är ändå sannolikare att det har varit ett medvetet beslut av översättaren att lämna bort uttrycken.

I nästa två exempel är det också fråga om komponenter gällande det finländska samhället och den finländska kulturen.

- 40 a) – Sua aletaan haukkua joksikin käveleväksi Aurajuustoksi. *Tai koltaksi*. [...] (143)
b) – Man kommer att skrika mesost efter dig. [...] (127)
- 41 a) – [...] Mä kysyin siltä mitä aineita on perunalimpussa, piimälimpussa, *setsuurilimpussa*, mallasleivässä ja hapanimelässä. [...] (163)
b) – [...] Jag frågade henne vad dom har för ingredienser i potatisslimpan, surdegsslimpan, maltbrödet och det sötsura. [...] (145)

I ex. 40 är det fråga om en situation där Tiltu har varit på en provfilmning för reklam och där har hon haft lapptofflor på sig samtidigt som hon talat om rensoppa. Detta har troligen fått Härkönen att tänka på skoltsamer. Man kan inte veta om översättaren har förstått sambandet mellan renar, lapptofflor och skoltsamer, men i alla fall har han strukit uttrycket helt. Här vill jag påpeka att skoltsamer inte har att göra bara med Finland, utan också med Sverige.

Översättaren borde ha förklarat ex. 41 om han hade velat ta med ordet i översättningen. Problemet i exemplet är att *setsuuri* är ett sötsurt bröd (WSOY Iso tietosanakirja). Härkönen har ändå nämnt *setsuuri* samt det sötsura brödet och på så sätt är det ingenting fel i översättarens lösning att inte upprepa det. Bortfall i båda dessa exempel, 40 och 41, har inte orsakat något allvarligt missförstånd eftersom komponenterna inte innehåller någon viktig information gällande romanens intrig.

Till sist på denna punkt gällande det finländska samhället ger jag tre exempel på bortfall:

- 42 a) – *Manne* hiljaa, sihahti Suti. (77)
b) – Tyst med dig, väste Suti. (68)
- 43 a) – Mitä viinaa sä haluat *Alkosta*? (132)
b) – Vad ska jag köpa ut för dig? (109)
- 44 a) – [...] Ja vielä kuule: me oltiin *takuulla* parempia kuin kaikki *Suomen* ylioppilasteatterilaiset yhteensä! (72)
b) – [...] Och en sak till, vi var bättre än alla näcka studentteatrar tillsammans! (64)

I ex. 42 har Härkönen använt ett skällsord som används i rasistisk betydelse för zigenare i finskan. Det kan ändå antas ha spridit sig bland ungdomar också som ett allmänt använt skällsord, så som här i denna roman, då det inte alls är fråga om zigenare. Jag undrar om översättaren inte har förstått att det är fråga om ett skällsord eftersom zigenare inte har någon betydelse i denna kontext. Så har översättaren helt tagit bort ordet och han har inte heller ersatt det med ett svenskt skällsord. Det samma har också hänt åtminstone en gång i uttrycksbytena, då *manne* har blivit översatt i ex. 89.

I ex. 43 har översättaren sluppit fundera på om han borde ersätta *Alko* med t.ex. Sveriges *Systembolaget* då svenskans *köpa ut* redan betyder att man köper alkohol. Också i ex. 44 har hänvisningen till Finland blivit helt översatt.

5.2.2 Stil

Några bortfall har att göra med stilen och här tar jag upp ett par belägg där översättaren skulle ha kunnat nå Härkönens stil bättre genom att använda detsamma som på några ställen vid tillägg, nämligen interjektionen *va* (se ex. 4-6). När författaren har använt den lilla interjektionen *mitä* för att göra språket ännu talspråkligare, har översättaren inte gjort detsamma av en eller en annan orsak:

- 45 a) – Voitko väittää, Suti huusi, - etteikö marenkikirkontornista valu mantelilikööriä, *mitä?* (168)
 b) – Du håller väl med om, skrek Suti, - att det rinner mandellikör ur marängkyrkotornet! (149)
- 46 a) – [...] *Mitä*, eikö ne anna sulle tarpeeksi lääkkeitä siellä, [...] (240)
 b) – [...] Får du för lite tabletter eller [...] (216)

Översättaren har lämnat bort också andra talspråkliga ord och uttryck och ersatt dem med allmänspråkliga element, vilket har påverkat replikernas stil lite. Dessutom är denna gång inte den enda då finskans *ämmä* har blivit översatt; det finns nämligen också andra bortfall med ordet *ämmä* i mitt material.

- 47 a) – [...] Täytyyhän sen *ämmäparan* tietää mitä sulle kuuluu. (143)
 b) – [...] hon måste väl åtminstone få veta hur du har det. (127)
- 48 a) – [...] Menkää *pennut*, ja tehkää niin. [...] (122)
 b) – [...] Ge er iväg och leta. [...] (108)
- 49 a) – Sä oot kirjottanu jonkun *idiotin* paskakirjeen! rääkyi Suti. (240)
 b) – Du har skrivit något slags skitbrev! vrålade Suti. (216)
- 50 a) – Muuten, se sanoi. – Me ollaan saatu apuraha kulttuuritoimikunnalta. Mä soitin puheenjohtaja Mauri Mykkäselle. Se oli oikein ystävällinen. *No, olisin minäkin jos mun nimi olis Mauri Mykkänen. Olis vähän pakko olla.* Ja arvatkaa paljonko saatiin? Kymppitonni. (83)
 b) – Förresten sa hon. – Vi har fått ett bidrag från kulturnämnden. Jag ringde till ordföranden i kulturnämnden, Mauri Mykkälä. Han lät riktigt vänlig. Och gissa hur mycket vi fick? Tiotusen. (73)

I det ovanstående exemplet har dessutom det finska namnet, Mykkänen, blivit Mykkälä vid översättning. Detta kommer jag att behandla i den sista kategorin, i informationsbyten.

5.2.3 Översättarens röst

Utöver de belägg som gäller det finländska samhället och stilen, är de flesta bortfallen sådana där översättaren bara har låtit bli att översätta ett eller flera ord i beläggen, vilket vi kommer att se näst:

- 51 a) – [...] Ihmiset lähtee *aina*. [...] (200)
b) – [...] Alla ger sig iväg. [...] (179)
- 52 a) – [...] Auttasit sä sitä kaikissa *päivän* pikku askareissa? (223)
b) – [...] Skulle du hjälpa honom med allehanda små ärenden? (201)
- 53 a) – Et kai sä vaan kopeloi tota konetta *sisältä*? (236)
b) – Du brukar väl inte pilla på skrivmaskinen? (212)
- 54 a) – Jos te otatte sen noin, mun on parasta varmaan lähteä kiitämään *nyt eikä viidestoista päivä*. (123)
b) – Om det är så ni ser det är det nog bäst att jag sticker nu. (109)
- 55 a) – Sä oot *vähän* valkonen... (99)
b) – Du ser blek ut... (87)

Sådana ord eller uttryck har i allmänhet inte haft någon större betydelse. Många gånger är de olika slags adverb, som *kohta*, *aina*, *varmasti*, med mera. Man kan inte riktigt finna någon anledning till bortfallen; de är inte svåra att översätta till svenskan. Översättaren har tänkt sig att de inte behöver översättas vilket ändå har orsakat att översättningen inte är så källtrogen som den kunde vara. Bl.a. i exempel 54 har finskans ordspråk inte fått någon motsvarighet på svenska, utan det har bara lämnats bort.

Nästa två exempel på bortfall är sådana som inte riktigt innehåller någon ny information i källtexten. Samma information kommer också annars fram i romanen och därför har bortfallen inte någon större betydelse för förståelsen; enligt Ingos (2007: 124) definition är det fråga om implicitgörande bortfall:

- 56 a) – Kyllä mä tiedän miten paljon sä rakastat sitä, *vaikka pelkäätki niin vitusti*. [...] (198)

b) – Jag vet nog på vilket sätt du älskar honom. [...] (178)

57 a) – Kuule saisinko mä nyt sen eläimen säilöttynä, vaikka sen päästäisen *mistä oli puhe*? [...] (226)

b) – Hördu, kan du komma hit med ett konserverat djur åt mig, en näbbmus helst? [...] (203)

När det gäller exempel 56, är det egentligen klart genom hela romanen att Suti också är rädd för Soldaten samtidigt som hon älskar honom, men översättaren har strukit det i denna situation där Suti vaknar efter en mardröm.

I ex. 57 har Suti tidigare talat med en kamrat om djur som denne konserverar och han har lovat ge en näbbmus till Suti, vilket de talar om i denna situation. Översättaren tar inte hänsyn till de tidigare diskussionerna, utan det verkar i översättningen som om det är första gången som näbbmusen nämns. Detta har ändå inte någon större betydelse för historien.

I ex. 58 nedan är det fortfarande fråga om samma situation där Tiltu vill tjäna pengar genom att uppträda i reklam om soppor, och i situationen talar flickorna om soppor. Man kan väl lite förundra sig över varför översättaren bara har skrivit *sparrisost* eftersom det inte ens har någon betydelse.

58 a) – [...] Sit mun piti sanoa: poron*lihakeitto* ja parsajuustokeitto ovat uusia Valion valikoimissa. (143)

b) – [...] Sen fick jag säga: Rensoppa och sparrisost ingår nu i Valios sortiment. (127)

Ibland har översättaren låtit bli att översätta hela meningar, som jag här ger några exempel på till sist. De är alltså helt strukna meningar. En del av sådana utelämnningar är semantiska, men inte alla; ex. 62 är implicitgörande, d.v.s. det kommer fram i kontexten att Tiltu hela tiden söker arbete.

- 59 a) – On sulla, ulvoo Tiltu, - sulla on enemmän ku mulla. Isä luki lehdestä että kaikilla taiteilijoilla on yleensä pikkusormi vinossa. *Se on tutkittu asia*. Kato nyt. (26)
- b) – Det är det, skrek Tiltu, ditt är sneare än mitt. Min pappa läste i tidningen att dom flesta konstnärer har snea lillfingrar. Kolla här. (24)
- 60 a) – Suti taittoi paperin kokoon ilmeettömänä. – *Mitä tästä?* (48)
- b) – Suti vek ihop pappret uttryckslöst. (42)
- 61 a) – [...] Alkaa uudet kuviot. *Kaikki lähtee aina*. [...] (122)
- b) – [...] Nu börjar nånting nytt. [...] (108)
- 62 a) – Mutta mut HUOMATTAIS. *Mä saisin töitä*. [...] (143)
- b) – Men jag skulle bli UPPTÄCKT. [...] (127)
- 63 a) – *Hiljaa!* Suti sähähti. (36)
- b) -

Allmänt taget kan det konstateras att den största gruppen i denna kategori innehåller sådana bortfall som inte har något gemensamt drag; de är ord eller uttryck som översättaren bara har lämnat bort av någon anledning. Dessa belägg är inte betydelsebärande, utan det är oftast fråga om bl.a. adverb eller bara ett litet ord eller ett par små ord som översättaren inte gett en översättning till. De har inte någon betydelse för händelseförloppet. Det finns både implicitgörande och semantiska bortfall med. Det finns också fall där översättaren har låtit bli att översätta hela meningar.

Till följd av bortfall kan det anses att stilen har lidit lite i några fall (se ex. 47 och 48) när översättaren inte använt lika talspråkliga ord som Härkönen och dessutom har några uttryck blivit helt oöversatta. Översättningen är inte helt källtrogen.

Gruppen med oöversatta uttryck med hänvisning till det finländska samhället är stor. Översättaren skulle ha haft möjlighet att t.ex. med tillägg klargöra för läsarna olika namn eller ord på finländska företeelser. I stället har han lämnat bort dem helt vilket betyder att han har fattat beslut om att domesticera översättningen för läsarna i Sverige. I ex. 58 har ändå namnet *Valio* bevarats. Oittinen (2000: 278-279) har skrivit att de två strategierna – domesticering och exoticering – inte nödvändigtvis utesluter varandra utan de kan finnas i

ett verk, vilket verkar stämma här. Det hör till översättarens arbete att fatta beslut om pragmatiska strategier. Sammanlagt finns det 129 belägg i denna kategori.

5.3 Uttrycksbyten

Som jag redan i avsnitt 1.4 tog fram, är det enligt Klingberg (1974: 110) fråga om *en oexakt översättning* till exempel när direkt tal översätts till indirekt tal. Ingo (2007: 124-125) anser att det är fråga om *en accepterad inexakthet* – en benämning som han använder – t.ex. i fall där finskans *isoäiti* är motsvarigheten både till svenskans *farmor* och till *mormor*.

Jag letar efter *uttrycksbyten* enligt Huhtalas (1995: 81) modell i denna kategori. Enligt denna modell betyder uttrycksbyten att elementen i originalet och översättningen inte är lexikonmotsvarigheter till varandra, men att innehållet hos elementen är överensstämmande så att läsaren lätt kan förstå dem på samma sätt i båda texterna. Översättaren väljer alltså en icke-ordagrann motsvarighet till ett element, som dessutom kan vara vilken enhet som helst. Elementen skulle inte nödvändigtvis motsvara varandra innehållsmässigt i ett annat ställe. (Huhtala 1995: 47.)

Problemet är ändå att det ofta har hänt förändringar hos fler än bara ett eller ett par ord och det kan finnas också andra än lexikala förändringar i den översatta repliken. Det har ofta skett bl.a. syntaktiska och grammatikaliska förändringar som kan vara små eller större; ibland har översättaren bara förändrat ett eller ett par ord, ibland tycks hela meningen vara olik än i källtexten. Översättaren har använt t.ex. satsbyten (se Huhtala 1995: 54) på några punkter.

Jag är dock intresserad bara av ordens betydelser och jag anser att en replik alltid är ett belägg oberoende av antal förändringar. Jag vill veta hur många belägg det kommer att finnas i kategorin. Dessutom är jag intresserad av förändringarnas grunder i denna kategori: Hurdana anledningar kan man finna till uttrycksbyten? Jag kommer också att ta reda på vad bytena har orsakat, d.v.s. hurdana följder de har.

5.3.1 Domesticering

Fast de flesta av översättningarna också i denna kategori är sådana som inte kan sägas ha något allmänt drag, har jag ändå kunnat finna några gemensamma nämnare. Det intressantaste i denna grupp gäller – igen – hänvisningar till finländska produkter, namn eller företeelser:

- 64 a) – [...] Olisit ottanu sen *Nuuskamuikkus*-asun. Mähän suosittelin sulle sitä *Nuuskamuikkus*-asua. (72)
b) – [...] Du skulle ha tagit *något annat*. Jag föreslog att du tar *pellejöns!* (63)
- 65 a) – [...] Ne menee täältä suoraan kotiin kattoon videoita ja juomaan *trippejä*. [...] (72)
b) – [...] nu går dom hem och tittar på video och dricker *läsk*. [...] (64)
- 66 a) – Onko sitä *rahkapiirakkaa* vai ei? (227)
b) – Finns det *ostpiroger* eller inte? (204)
- 67 a) – Paussilla koulussa kun muut söi *Kismettiä* [...] (169)
b) – När vi hade paus i skolan och dom andra åt *landgångar* [...] (150)
- 68 a) – *Sua aletaan haukkua joksikin käveleväksi Aurajuustoksi*. [...] (143)
b) – *Man kommer att skrika mesost efter dig*. [...] (127)
- 69 a) – [...] YHTÄKKIÄ MÄ NÄEN SELVÄSTI VALINTATALON HYLLYN EDESSÄNI. [...] (168)
b) [...] PLÖTSLIGT SER JAG EN HYLLA I VARUHUSET FRAMFÖR MIG. [...] (149)
- 70 a) – Jos olisitte nainen ja teidän olis pakko olla jompikumpi, *Tyyne* vai *Taimi*, niin kumpi olisitte? (181)
b) – Om ni vore kvinna och ni blev tvungen att välja mellan att antingen heta *Lilja* eller också *Rosa*, vilket skulle ni välja? (162)
- 71 a) – Eihän me voida mitään *Pätkistäkään* näytellä. (73)
b) – Vi kan väl inte spela *Pippi* jämt! (63)

Senast i detta skede är det klart att översättaren inte har velat förlägga händelserna till Finland, vilket vi redan kunde se i avsnitt 5.2. I stället har översättaren velat domesticera

händelserna för svenskspråkiga läsare. Det finns motsvarigheter både till *Nuuskamuikkunen* (sv. Snusmumriken) och *rahkapiirakka* (sv. kvargpiråg) i svenska (se ex. 64 och 66), men dem har översättaren inte använt. *Trippi* (ex. 65) betyder en liten saftburk som heter *Tripp*. *Kismet* (ex. 67) är en chokladsort av Fazer; en märkesprodukt som översättaren också har låtit bli att översätta (se ex. 39 i avsnitt 5.2.1).

Översättaren har inte heller velat använda namnet på den finländska osten *Aurajuusto* i översättningen (ex. 68). En möjlighet skulle ha varit att använda åtminstone ordet *grönmögelost* som *Aurajuusto* är. Vidare har översättaren ersatt *Valintatalo* med *varuhus* (ex. 69). Det blir en annan betydelse eftersom butikerna i den finländska affärskedjan är små och de har ingenting att göra med ett varuhus. Översättaren torde alltså ha velat också på denna punkt ta bort namnet som har att göra med det finländska samhället. Som konstaterats i avsnitt 4.3.1, har översättaren frihet att välja sin pragmatiska strategi och dessutom påverkar många människor översättningen.

5.3.2 Språklig anpassning

En annan aspekt som klart har orsakat uttrycksbyten vid översättning också i denna kategori är skillnaden mellan svenskan och finskan. I dessa fall har översättaren gjort små ändringar för att få svenskan att låta bättre och naturligare, vilket förändrar intrycket av meningarna lite, men inte historien:

- 72 a) – [...] Maassa on kaniineja. [...] (79)
 - b) – [...] Det *skuttar* kaniner på marken. [...] (69)
- 73 a) – Se on kuitenkin tarina pienestä pojasta *viljantähkien keskellä*. [...] (84)
 - b) – Det handlar i alla fall om en liten pojke *ute på fälten*. [...] (74)
- 74 a) – [...] Haluan synnyttää *sen* Jyväskylässä. (121)
 - b) – [...] Jag vill föda *barnet* i Jyväskylä. (107)
- 75 a) – [...] Te saatte *uuden* ohjaajan. (122)
 - b) – [...] Ni får en *annan* regissör. (108)
- 76 a) – Mikä *poika*? (51)
 - b) – Vilken *han*? (45)

- 77 a) – *Hei!* Suti huudahti suomeksi [...] (193)
 b) – *Där!* ropade Suti på finska [...]
- 78 a) – [...] *Mä en tuu enää sinne helvetiin.* [...] (266)
 b) – [...] *Jag följer inte med till det där helvetet längre!* [...] (237)
- 79 a) – *Sulje ovi!* (267)
 b) – *Stäng den!* (238)

I de föregående exemplen kan man helt enkelt se att finskan och svenskan fungerar på olika sätt. I ex. 76 syns en stor skillnad som översättaren har utnyttjat bra i översättningen. När översättaren har angett dessa skillnader, har han samtidigt gjort texten talspråkligare än den skulle vara om han hade varit mer källtrogen.

5.3.3 Stil

Jag har också gjort några intressanta observationer gällande stilen i översättningarna. Översättaren har kunnat bevara Härkökens färgrika stil med växlande framgång. I somliga fall har översättaren kunnat följa stilen mycket bra (speciellt exempel 80-83) medan han i andra fall har nöjt sig med allmänspråkliga uttryck.

- 80 a) – *Mitä vittua sä puhut?* (168)
 b) – *Vad fan dillar du?* (126)
- 81 a) – [...] *Et usko miten me pelättiin, ja jälkee päin ku aattelee niin mistään taiteesta siinä ei ollu jälkeekään, me nyt ei tajuta taiteesta hölkäsen pöläystä, mut sitte tuliki taidetta ihan vahingossa!* [...] (134)
 b) – [...] *Fy fan så nervösa vi var, och inte trodde vi efteråt att det var så vidare konstnärligt, men det var det, av misstag liksom, för vi fattar nog inte mycket av konst egentligen!* [...] (118)
- 82 a) – *Mä soittelen sulle,* Suti sanoi ja perääntyi vielä enemmän. (234)
 b) – *Jag slår en signal* nån gång, sa Suti och backade ännu mer. (210)
- 83 a) – [...] *Mulle on yks vitun maku* mihin kaikki tämän maan hullut menee mutta [...] (242)
 b) – [...] *Det kvittar lika* var alla galningar i det här landet *hamnar* men [...] (218)

- 84 a) – [...] Ne tappeli koko aamun ostetaanko mutsille *lihansilpomismylly* vai *vatkauskone*. [...] (73)
 b) – [...] Dom slogs om ifall morsan skulle få *en köttkvarn* eller en *elvisp*. [...] (64)
- 85 a) – Tuo laite *on ihan paska*. [...] (165)
 b) – Den där apparaten *låter paj*. [...] (146)
- 86 a) – *No sano nyt sukunimes*, Suti tiuskaisi. (166)
 b) – *Vad heter du i efternamn?* sa Suti. (147)
- 87 a) – [...] Mä sanoin ittelleni: *Talvikki*. Nyt sä kuuntelet. [...] (168)
 b) – [...] Jag säger till mig själv: *Tiltu*, nu ska du lyssna. [...] (149)
- 88 a) – [...] Sä tekisit mitä tahansa jos se vaan *käskis*, mitä tahansa, vaikka tappaisit! [...] (199)
 b) – [...] Du skulle göra precis vad som helst om han *bad* dig, vad som helst, du skulle till och med kunna mörda! [...] (178)
- 89 a) – [...] Siellä *saarnaaja lätki parit mannet lattiaan*. (260)
 b) – [...] *Folk rasade som käglor*. (233)
- 90 a) – [...] Siitä porkkanasta se on *puhunu ennenkin*. – *Siitä porkkanasta se on puhunu monta kertaa ennenkin*. (271)
 b) – [...] Den där moroten har hon *alltid kört med*. (242) *Den är bara en grej hon har*. (242)

I ex. 80 har översättaren kunnat följa den talspråkliga stilen väldigt bra med verbet *dilla*, som betyder 'prata strunt' (Kotsinas 2000: 34). Detta gör översättningen till och med talspråkligare än källtexten, där den enda talspråkligheten är svordomen. Ex. 81 är också en väldigt lyckad översättning, eftersom källtexten innehåller många talspråkliga och även dialektala drag med sina bristfälliga ordformer samt ett ordspråk (*hölkäsen pöläystä*), och bl.a. med diskuspartikeln *liksom* (se avsnitt 2.4) har översättaren kunnat nå samma iver som talaren har i originalet.

I ex. 87 har författaren använt Tiltus riktiga namn, d.v.s. *Talvikki*, för att på något sätt betona meddelandet i repliken – annars används det riktiga namnet aldrig. Då översättaren inte har gjort detsamma, har stilen lidit lite. I ex. 86 skulle det ha varit möjligt att öka ovänligheten i frågan på samma sätt som i källtexten i stället för den vanliga frågesatsen.

I ex. 89 berättar Suti med sin högtravande stil att hon varit med på religiösa möten (fi. *seurat*) där det sägs ske olika slags övernaturliga händelser. Översättaren har hittat ett helt olikt, men lika roligt sätt att säga detta halvslarviga konstaterande, även om man med noggrann eftertanke kan finna en liten betydelseskillnad i meningen. Pragmatiskt fungerar den ändå och översättningen är fyndig. Översättaren har tagit bort samma skällsord, *manne* som i ex. 42 i avsnitt 5.2.1.

Exempel 90 är Taistos replik. Stilen i den har helt förändrats vid översättning. Författaren har använt upprepning för att få Taisto att låta trött och uttråkad. Upprepning kan man enligt Tiittula & Nuolijärvi (2013: 38) använda när man vill få illusionen av talspråk till en text. Översättaren har ändå inte använt samma upprepning och stilen har genast blivit en annan.

Jag vill fästa speciell uppmärksamhet vid ex. 88 där författaren har använt det finska verbet *käskeä*. Översättaren har mjukat upp uttrycket med verbet *be* (fi. *pyytää*). Detsamma hade han gjort på några punkter i tilläggen (se exempel 17-19).

Det finns också några idiom och ordspråk bland mina belägg där översättaren nått samma talspråkliga stil som i originalet. Dem kommer jag att redogöra för här. Översättaren har även använt ett idiom då författaren inte gjort det (ex. 93) och med sådana översättningar har han kompenserat fall där han inte har följt författarens stil (se bl.a. ex. 86).

91 a) – *Paskareissu mutta tulipa tehtyä!* [...] (72)

b) – *Vad fan skulle vi hit att göra!* [...] (63)

92 a) – *Tämän pelleilyn on loputtava tai on pian vitsit vähissä.* (167)

b) – *Dom där fånigheterna får du sluta med eller också kan du hälsa hem.* (148)

93 a) – [...] *sun puheet on nyt loppu!* (262)

b) – [...] *nu har du satt din sista potatis!* (235)

5.3.4 Översättarens röst

Här vill jag ge exempel på uttrycksbyten som jag inte har kunnat finna något skäl till. Igen är det fråga om översättarens egna lösningar. En följd är att översättningen inte är så källtrogen här, men annars har bytena inte några speciella följder.

- 94 a) – [...] *Siellä kuule vaan sitten Körsbärsparkkenia vedetään, meistä tulee kaksikielisiä näyttelijöitä* kun niillä on kova kysyntä! [...] (133)
b) – [...] *Det blir Körbärsträdgården och annat, på finska och på svenska* eftersom det är sån efterfrågan! [...] (117)
- 95 a) – *Puhu kulta kovempaa!* (267)
b) – *Jag hör inte vad du säger!* (238)
- 96 a) – [...] *Mä lausun sulle vaikka Aulikkia* koko yön. [...] (268)
b) – [...] *Jag ska läsa Oksanen* för dig hela natten [...] (239)

Dessa förändringar är relativt små, men i ex. 96 har översättaren gjort en kulturell adaptation (se avsnitt 4.3.2) genom att använda författarens efternamn i stället för förnamnet som står i originalet. Troligen har han tänkt sig att det med efternamnet är klarare för svenskspråkiga läsare vem det är fråga om, men att med både för- och efternamnet skulle stilen ha lidit för mycket.

Det finns också större förändringar som jag kommer att visa exempel på näst. Följande belegg är sådana där översättningen även semantiskt och syntaktiskt sett avviker ganska mycket från källtexten. Det känns som om meddelandena i översättningarna var helt olika än i originalet, men det är de ändå inte; pragmatiskt fungerar översättningarna i kontexten de står i, även om man kan undra lite över varför översättaren har gjort så stora förändringar. När det gäller svar och fråga, står de också i en helt annan form än i originalet.

- 97 a) – *Mitä se meinaa yksi kahdeksikko joulutodistuksessa?* – *Kaikkea*, Suti vastasi. (50)
b) – *En fyra i julbetyget är väl ingen katastrof?* – *Det är det visst det*, svarade Suti.

- 98 a) – Huomenta. Mä sain teatterihistorian kokeesta *nelosen*. (167)
 b) – Gomorron. Jag fick *etta* i teaterhistoria. (148)
- 99 a) – *Sinne se olis kuitenkin tarkoitus*. (46)
 b) – *Vad är det som skulle hindra en för det?* (40)
- 100a) – *Sä et siis saa mitään tunnetta siihen uskonhirmoskohtaukseen?* [...] (32)
 b) – *Religiös extas kräver mer känsla än så*. [...] (29)

I ex. 98 har översättaren dessutom igen placerat händelserna i Sverige och med betyget beskriver han det svenska skolsystemet i stället för det finska som författaren förstås beskrivit. Det samma händer i ex. 97, men repliken tillhör inte materialet. Här är det alltså också fråga domesticering som jag har redogjort för i avsnitt 4.3.2.

I nästa exempel, ex. 101-109 är det fråga om belägg där översättaren har uttryckt meningen på ett visst sätt; han har gjort en jakande sats till en nekande eller tvärtom, och gjort alla förändringar som i så fall behövs. Detta gäller strukturer som jag inte behandlar i undersökningen desto mer – jag vill här bara visa att det finns sådana översättningar som översättaren har gjort. Det är nämligen fråga om *antonymer*. Det betyder att man gör två förändringar vid översättning: ordet ersätts med en antonym och den jakande satsen ersätts med en nekande eller tvärtom. Förändringarna kullkastar alltså varandra. (Vehmas-Lehto 1999: 40-41.)

- 101a) – Meillä ei ole varaa pelätä, Anita kivahti. *Me tehdään eri tavalla kuin muut*. [...] (33)
 b) – Vi har inte råd att vara rädda, sa Anita med en snärt. *Vi gör inte som andra*. [...] (31)
- 102a) – *Huvittaisko sua lähteä uimahalliin?* (41)
 b) – *Du har inte lust att gå till badhuset?* (36)
- 103a) – Voi kamala, en kai mä vaan ole kynninen? (47)
 b) – Men så hemskt. *Är jag verkligen en cyniker?* (40)
- 104a) – No niin. *Mä olin melkein tosissani*. [...] (80)
 b) – Nåja. *Jag menade inte riktigt allvar*. [...] (71)
- 105a) – *Mulla on kuule Börje paha olla*. (158)

- b) – *Jag mår inte riktigt bra här*, Börje. (140)
- 106a) – [...] *Muista Suti*. (161)
- b) – [...] *Glöm inte det*, Suti.
- 107a) – No, *turha tässä on perkele kierrellä*. [...] (121)
- b) – Ja, *det är väl lika bra jag säger det genast*. [...] (107)
- 108a) – Susanna! Onko sinulla asiat hyvin? – *On on*. (36)
- b) – Susanna! Det har väl inte hänt dig något? – *Nej, inget särskilt*. (32)

I dessa belägg har översättaren använt omvända sätt för att översätta meningarna. Medan Suti i originalet beklagar att hon mår dåligt, har översättaren skrivit att hon inte mår bra (ex. 105). I ex. 106 har författaren använt verbet *komma ihåg*, i översättningen förbjuder talaren att glömma. I ex. 107 konstateras att det inte spelar någon roll att slingra sig, och översättaren säger exakt detsamma, bara på ett omvänt sätt. Ingo (1990: 287) skriver att sådana *modulationsfall* är godtagbara även om de inte är nödvändiga avvikelser. Enligt min mening är det översättarens röst som syns i dessa fall.

Såsom jag hade förmodat på förhand, är denna kategori överlägset den största i mitt material; sammanlagt finns det 266 belägg. Det är väldigt intressant att såsom i bortfallen, har översättaren också i denna kategori velat undvika att ta med finländska företeelser. Översättaren har ersatt många ord gällande finsk mat, dryck eller finska egennamn med andra ord som inte syftar till det finländska samhället. Till exempel namnet på en mominfigur – en berömd serie i hela världen – och en känd märkesprodukt har inte fått plats i översättningen. Det är fråga om att översättaren valt domesticering som pragmatisk strategi (se avsnitt 4.3.2). Detta syns klart bl.a. i ex. 98 där översättaren använt den svenska bedömningsskalan i skolan i stället för den finska.

Många av uttrycksbytena är gjorda på basis av pragmatik, vilket är helt naturligt. Sådana förändringar måste göras för att svenskan i texten ska låta bra. Det finns också större förändringar av samma skäl och alla översättningar fungerar pragmatiskt i denna kategori. Det finns också belägg där översättaren har gjort förändringar som jag inte har kunnat finna anledningen till; troligen finns de för att språket låter naturligt, och också översättarens egna lösningar syns i dessa fall.

När det gäller följder av uttrycksbyten, kan det konstateras att stilen i några fall har lidit lite (se ex. 84, 86-87), men i andra fall har översättaren väldigt bra kunnat öka rolighet i stilen. Se speciellt exempel 93 där översättaren använt ett idiom då det inte ens finns ett sådant i originalet. Kompensationen syns således hela tiden också i denna kategori (se Vehmas-Lehto 1999: 41). Svenskan låter bra och naturlig tack vare många byten. Ett tydligt medel hos översättaren har varit att göra antonymer vilket betyder att han har förändrat många nekande satser till jakande eller tvärtom.

5.4 Informationsbyten

Ingo (2007: 124-126) skiljer *accepterade inexaktheter* från *inexaktheter* ”som inte beror på olikheter i språkens lexikalisering utan snarare på mindre lyckade lösningar från översättarens sida”. Klingberg (1974: 95) har i stället även kategoriserat fel som en egen grupp. Enligt honom är antalet felöversättningar inte en avgörande faktor i en översättning utan ett centralt begrepp som förstås fel kan försämra översättningens kvalitet. Sådana begrepp som skulle kunna sägas vara fel översatta, finns inte i mitt material.

Jag använder benämningen *informationsbyte* om beläggen i denna grupp. Benämningen innebär att ett ord eller flera ord i översättningen har fått ett annat innehåll än i originalet; elementen i översättningen motsvarar alltså inte originalet gällande innehållet. Modellen har jag också i detta fall tagit från Huhtala (1995: 48; 85). Jag har hittat 13 belägg som tillhör denna kategori. Jag skulle ändå inte säga att översättningarna är felaktiga, eftersom dessa repliker inte innehåller så viktig information att den avvikande översättningen skulle störa förståelsen av historien. Ibland känns det som om översättaren varit lite slarvig (se ex. 117), ibland har han haft problem med finska språket (se ex. 115-116).

Till att påbörja med visar jag här exempel på belägg där översättaren inte har nått tanken bakom repliken, utan betydelsen har förändrats vid översättning:

109a) – [...] Mistä mun piti vielä, ai niin, *missä saatanassa se Renen huitasu viipyy?*
(33)

b) – [...] Vad var det mera ja skulle säga, just det, *Rene – du flaxar alldeles för mycket för dig själv.* (30)

110a) – Huidot silti. *Täytyy siihen joku liike saada.* (33)

b) – Du flaxar visst. *Nån rörelsekontroll måste en skådis ha.* (30)

111a) – Mitä Tiltulle kuuluu? – *Ei mitään.* (229)

b) – Hur går det för Tiltu? – *Rätt taskigt.* (206)

Man kan inte veta varför översättaren har översatt dessa belägg så att de inte betyder detsamma som i källverket. Exempelen 109 och 110 gäller samma situation; det är fråga om att Anita ger Rene råd om hur han borde spela en scen. Ex. 110 står enligt kontexten i imperativform och författaren har skrivit att Rene borde flaxa vilket han inte gör utan han står för stilla – men enligt översättaren flaxar han alldeles för mycket. Översättningen kan alltså sägas vara en motsats till källtexten. Också i ex. 111 är det väl författarens mening att Suti inte vill berätta för Vappu hur Tiltu mår. Översättaren har ändå berättat hur det riktigt går för henne.

I nästa två exempel kan man också undra varför översättaren har förändrat komponenterna; det finns ingen anledning till det.

112a) – [...] Me vähän ajateltiin syödä tähän päälle *yhdet tomaatit.* (38)

b) – [...] så tog dom *en påse tomater* till efterrätt. (33)

113a) – [...] Mutta tämä on silti taivas *siihen* kellokorttilafkaan verrattuna. (80)

b) – [...] Fast det här är ändå himmelriket jämfört med *vilket* stämpelur-kneg som helst. (71)

I ex 112 skämtar Taisto om två kvinnor som hade sagt att genom att äta en tomat till efterrätt skulle de kunna banta även om de tycker om och äter fet mat. I det andra exemplet har författaren skrivit att Anita tidigare arbetat på en arbetsplats med stämpelkort. Arbetsplatsen behandlas inte desto mer i källverket; bara på denna punkt och i denna mening. Det är ändå en hänvisning till det som Anita tidigare gjort. Därför skulle översättningen också kunna hänvisa till det vissa kneget.

I några fall kan det vara fråga om att formen i de finskspråkiga orden samt morfologin har varit problematiska för översättaren, vilket vi kan se i de följande beläggen. Översättaren har inte förstått benämningen för Kellogg's Corn Flakes, som författaren har lekt med här:

- 114a) – Vasemmalta lähtee keksipaketit ja sit seuraa myslit ja *kelloksit* [...] (168)
 - b) – Till vänster ligger kexpaketen och sen följer müslin och *kakorna* [...] (149)
- 115a) – Mä sanoin yhdelle tytölle, sille *bambin* näköiselle, [...] (168)
 - b) – Jag sa till en av tjejerna, den där *barbiedockan*, [...] (149)
- 116a) – Tämän leikin nimi on: *Mitä ainetta mikin on?* (188)
 - b) – Den här leken heter: *Vad är mikrofonen gjord av, vilket ämne?* (168)
- 117a) – Mä soitin puheenjohtaja Mauri *Mykkäselle*. (83)
 - b) – Jag ringde till ordföranden i kulturnämnden, Mauri *Mykkälä*. (73)

Om exempel 115 och 116 kan man nog konstatera att Härkönen (1986) använder ett så färgrikt språk att den svenskspråkiga läsaren kanske inte ens förundrar sig över så mycket dessa komponenter; Härkönen skulle mycket väl ha kunnat skriva dem. Med namnet i exempel 117 har översättaren troligen bara varit lite slarvig.

För att avsluta min empiriska undersökning tar jag upp ett belägg där det klart har hänt ett misstag för översättaren. Det är ändå inte något allvarligt fel eftersom ordet inte är betydelsefullt för händelseförloppet; det är snarare en lapsus.

- 118a) – [...] mutta mun lapsella on ollu korvatulehduksia koko *syksyn* [...]
- b) – [...] men barnet har haft öronhinneflammation hela *vintern* [...]

5.5 Sammanfattande diskussion kring resultaten

I min empiriska undersökning har det kommit fram att uttrycksbytena är den största kategorin i mitt material som totalt omfattar 589 belägg. Gällande anledningar till byten, är stil och pragmatik de orsaker som byten ofta baserar sig på. Några byten har översättaren gjort för att få svenskan att låta naturligare, d.v.s. för pragmatikens skull, med andra byten har översättaren kunnat göra stilen talspråklig i sin översättning så att han kunnat bevara

Härkökens färgrika stil i *Sotilaan tarina* (1986). Den tredje orsaken som klart har orsakat byten, är den pragmatiska strategin domesticering, som betyder att översättaren placerat händelserna i Sverige (se avsnitt 5.2.1 och 5.3.1). Andra byten beror på översättarens egna val eller de har ingen orsak alls.

När det gäller följderna av bytena, kan det konstateras att översättaren har åstadkommit det som han velat med bytena: svenskan låter bra och stilen är talspråklig och färgrik. De översatta replikerna är inte alltid källtrogna, men översättaren har använt sin frihet för att bevara stilen. Många gånger gäller bytena innehållstomma småord som fungerar som adverb eller adverbial i satsen. I kategorin med bortfall har stilen lidit lite i några belägg. Som medel att göra byten har översättaren använt bl.a. upprepning och antonymer. Kompensation syns i hela översättningen, vilket har lett till att stilen är talspråklig hela tiden även om översättaren inte alltid har kunnat använda talspråk på samma punkter som originalets författare. Med andra ord har översättaren lagt till talspråkets markörer också på sådana ställen där Härkönen inte gjort det (se bl.a. tilläggen *va* i ex. 4-6). I stället har översättaren inte alltid använt talspråkligheter på samma punkter som författaren (se t.ex. avsnitt 5.2.2). Jag kommer att diskutera resultaten noggrannare i följande kapitel.

6 SLUTDISKUSSION

I denna pro gradu-avhandling har jag forskat i översättning av vissa repliker från Anna-Leena Härkökens roman *Sotilaan tarina* (1986) till *Soldatens berättelse* (1987). Översättningen är gjord av Antti Jalava. Mitt material består av fyra personers repliker i romanen och sammanlagt finns det 589 repliker med översättningarna i materialet. Jag har undersökt vissa förändringar som hänt vid översättning. Dessa förändringar har varit tillägg, bortfall, uttrycksbyten och informationsbyten.

I teoridelen har jag för det första framfört undersökningens material och metod, dess syfte och frågeställningar i kap. 1. Dessutom har jag redogjort för tidigare undersökningar kring temat samt mitt material, d.v.s. Anna-Leena Härkökens roman *Sotilaan tarina* (1986), dess tema och språk. För det andra har jag redogjort för skillnader mellan talspråk och skriftspråk eftersom tanken bakom hela mitt arbete är att en skriven text är talspråklig när

den transkriberas (Tiittula & Nuolijärvi 2007: 40). Således anser jag att det uttryckligen är fråga om talspråk i replikerna i mitt material. Jag har nämnt dessa skillnader på en allmän nivå, d.v.s. hurdana skillnader det finns i användningen av dessa två språkformer samt några skillnader på den lexikaliska och syntaktiska nivån. Det kom fram att även om skriftspråket är den form som grammatiken baserar sig på, har språket alltid levat i talet. Talet är inte heller något kaos, utan det bara finns så mycket variation i det att det verkar vara kaotiskt. Många förändringar i talspråket börjar också med tiden synas i skriftspråket, vilket nuförtiden anses vara en helt normal företeelse. (Paunonen 1995: 183-185.)

När det gäller allmänna skillnader mellan tal och skrift och kapitel 2 i denna undersökning, vill jag här betona att det inte ens finns en så klar skillnad eftersom språkformerna överlappar med varandra i olika texter. Nuförtiden är skrift alltmer talspråkligare i olika kommunikationsmedel. (Tiittula & Nuolijärvi 2013: 8-11; 39.) Som klar skillnad kan ändå nämnas kontexten: Talare och lyssnare har samma kontext som skribent och läsare inte har, vilket orsakar att man inte direkt kan jämföra kommunikationssituationerna med varandra. Skillnader gällande lexikonet är t.ex. diskurspartiklar i talet (*niinku*) och ellipser gällande syntaxen. (Se bl.a. Tiittula 1992: 38-39.)

För det tredje i teoridelen har jag fördjupat mig in i den finska skönlitteraturen och dess översättning. Talspråkets väg till dagens litteratur är lång. Först började talspråket synas i översättning, och så småningom började man använda talspråk och dialekter i den finska skönlitteraturen. När det gäller översättning av talspråk och dialekter, har jag velat koncentrera mig på översättningens bakgrunder. Detta betyder t.ex. den sociala omgivningen som översättaren arbetar med. Dessutom är det fråga om hurdana val översättaren måste göra samt översättarens röst; översättarens egen personlighet påverkar alltid slutresultatet. Till sist i denna del har jag redogjort för hur man bildar en replik i en text. Det kom fram att när en författare skriver en replik, d.v.s. en direkt anföring, ger han/hon en illusion om en verklig talsituation (se avsnitt 2.5). Detta har jag baserat min empiriska undersökning på; replikerna är talspråkliga även om det är fråga om en skriven text. I en skriven dialog kan man nämligen inte fästa uppmärksamhet vid t.ex. turtagningssystemet eller störningar i talet.

I det fjärde kapitlet har jag koncentrerat mig på semantik och pragmatik eftersom jag är intresserad av pragmatiska aspekter i min empiriska undersökning. Jag har redogjort för vad begreppen innebär, och pragmatiken har jag fördjupat mig lite mer i då jag förklarat vad indirekta betydelser innebär. Ytterligare har jag forskat i hurdan betydelse pragmatiska synpunkter har i översättning. Enligt Ingo (1991: 257) visar den pragmatiska aspekten hur översättningen fungerar i den nya kulturen, och det kom fram i min teoretiska bakgrund att översättaren kan lösa problem som existerar på basis av olikheter mellan två kulturer med pragmatiska medel.

Efter teoridelen har jag gjort min empiriska undersökning i kap. 5. Jag har kategoriserat mitt material enligt byten som har hänt vid översättning av replikerna: tillägg, bortfall, uttrycksbyten och informationsbyten. Jag ville ta reda på om kategorin med uttrycksbyten är den största. För det andra ville jag veta hurdana orsaker man kan finna till byten i allmänhet samt hurdana följder bytena har. Det visste jag redan på förhand att man inte kan ge orsaken till varje förändring, eller följer av varje byte, men jag ville leta efter allmänna drag bakom bytena. Jag antog att de största skälen är stilen och pragmatiska synpunkter. För det tredje ville jag se om jag kunde nämna några allmänna medel som översättaren har gjort byten med. Till sist ville jag ta reda på om översättningen är källtrogen eller fri gällande mitt material.

Som slutresultat kan det konstateras att jag fick svar på mina undersökningsfrågor. Det kom klart fram att uttrycksbyte är den förändring som oftast hänt vid översättning: sammanlagt finns det 266 belägg i kategorin. Kategorin med tillägg har 181 belägg och kategorin med bortfall 129 belägg. Det finns 13 belägg där det har hänt ett informationsbyte vid översättning. Sammanlagt finns det således 589 repliker med översättningar i mitt material.

När det gäller den första kategorin, har översättaren använt tillägg som medel att ange talspråk: översättaren har lagt till småord eller interjektioner (*nu*, *va*) eller andra ord med talspråkligt lexikon till repliker. Upprepning kan vara ett medel att ange talspråk i skönlitteratur i allmänhet (Tiittula & Nuolijärvi 2013: 38), och översättaren har använt samma medel också i översättningen *Soldatens berättelse* (1987) när han har upprepat

roliga punkter när författaren inte gjort det. Dessutom verkar det som om översättaren lite velat lindra Härkönen (1986) stil i repliker där personerna talar oartigt. Detta har orsakat sådana tillägg där det också har hänt förändringar i syntax då imperativform eller presens i de finskspråkiga replikerna har översatts med ett hjälpverb och ett infinit verb (se ex. 17-19). Ytterligare har översättaren gjort tillägg som inte har någon speciell orsak; han har gjort sina egna val och lagt till ord och uttryck som inte påverkat replikerna desto mer. Översättarens egen personlighet syns i dessa fall.

I kategorin med bortfall kom enligt min mening fram den intressantaste orsaken till byten. Översättaren har nämligen fattat ett beslut om att använda en pragmatisk strategi: domesticering (se avsnitt 4.3.2 och 5.2.1). Det betyder att han har velat förlägga romanens händelser för svenska läsare och därför har han tagit bort många hänvisningar till det finländska samhället. Såsom jag skrev i avsnitt 3.2.2 och 4.3.1, måste översättare i allmänhet fatta olika slags beslut gällande pragmatik och språkform med hjälp av förläggaren och förlagsdirektören. De har rätt att fatta sådana beslut.

Bortfallen har haft några följder i denna översättning. Översättaren har i några fall inte översatt talspråkliga interjektioner eller ord, vilket kunde leda till att stilen inte är lika talspråklig som i originalverket. Det är ändå tydligt att ett medel att översätta har varit kompensation (se Vehmas-Lehto: 41), d.v.s. att översättaren ibland har använt talspråkliga drag på sådana ställen där Härkönen (1986) inte gjort det. Därför har bortfall inte påverkat stilen för mycket. Många av bortfallen är ändå sådana som är översättarens egna lösningar; översättarens röst syns i dessa fall. Den ena följden är att översättningen inte är så källtrogen som den kunde vara.

Gällande uttrycksbyten har jag kunnat finna likadana orsaker till dem som till tilläggen och bortfallen. Som redan konstaterats, har översättaren använt den pragmatiska strategin domesticering vilket också syns i kategorin med uttrycksbyten. Översättaren har gjort uttrycksbyten genom att förändra några uttryck så att de syftar till Sverige i stället för Finland. Detta syns tydligast i ex. 98 där Jalava har nämnt den svenska bedömningsskalan i skolan i stället för den finländska. Dessutom har han gjort uttrycksbyten för att få balans i svenskan. Sådana byten beror på att det finns språkliga skillnader mellan finskan och

svenskan och översättaren har gjort förändringar för att svenskan ska låta bättre och naturligare, vilket samtidigt kan sägas vara en följd av vissa byten.

Utöver dessa vanligaste skäl har översättaren gjort uttrycksbyten som jag inte har kunnat finna någon anledning till; det är nämligen översättarens röst som kommer fram på många punkter och som har orsakat uttrycksbyten. Ett tydligt medel att göra uttrycksbyten har varit att använda antonymer, d.v.s. översättaren har ersatt ord med en antonym och ersatt den jakande satsen med en nekande eller tvärtom (se ex. 101-108). Annars har översättaren använt ord vars betydelse inte nödvändigtvis helt motsvarar originalet, men som enligt översättarens mening annars passar in i kontexten. Det har hänt också förändringar i strukturen och syntaxen. Med några uttrycksbyten har översättaren kunnat nå en likadan, talspråklig stil som Härkönen har använt, med andra uttrycksbyten har översättaren varit tvungen att nöja sig med allmänspråkliga uttryck.

När det gäller kategorin med informationsbyten, är det klart fråga om att det har hänt små lapsusar för översättaren. Han har haft svårigheter att skilja ordens yttre form från ordens betydelse. I ett par fall har han haft problem att förstå vad författaren menat (se ex. 115 och 116), men dessa repliker har inte haft någon större betydelse för historien. Sammanlagt finns det bara 13 belägg i kategorin.

Gällande beläggen med översättarens röst i alla kategorier har översättaren gjort byten som han ansett vara naturliga och bra; han har använt sina egna åsikter och synpunkter. Sådana byten har inte någon annan orsak. Det hör till översättarens frihet att kunna göra sådana förändringar (se avsnitt 3.2.2 och 4.3). Som Leppihalme (2000: 97) har konstaterat, har en översättning alltid två skapare: författaren och översättaren vilket enligt min mening stämmer också i denna översättning.

Om bytenas följder kan det konstateras att de är likadana som bytenas orsaker. Stilen liknar Härkönen's färgrika stil i *Sotilaan tarina* (1986), svenskan låter naturlig och översättaren har kunnat använda sina egna synpunkter och sin personlighet vid översättning. Bara i några fall i kategorierna med bortfall och uttrycksbyten har förändringarna fått sådana följder att stilen lidit lite då översättaren inte har kunnat finna likadana talspråkliga

element, och att översättningen inte är så källtrogen som den kunde vara. Stilen har bevarats på bekostnad av källtrogenhet, men stilen är också en betydande faktor i originalverket.

Som medel i bytena har översättaren använt tillägg av talspråkliga ord och interjektioner, upprepning, domesticering och antonymer. Som ett bra medel i hela verket används compensation, d.v.s. översättaren har hela tiden använt talspråkets markörer också när Härkönen (1986) i originalverket använt allmänspråkliga element. Detta har lett till att stilen är talspråklig i hela översättningen även om det inte alltid har varit möjligt att använda talspråk på samma punkter som författaren.

För mig har det varit väldigt intressant att skriva denna pro gradu-avhandling eftersom jag genast första gången när jag undersökte en översättning, fick märka att översättaren valt att använda en pragmatisk strategi, d.v.s. domesticering. Dessutom fick jag se hur bra arbete översättaren har gjort när han kunnat bevara den speciellt talspråkliga stilen från början till slut med hjälp av compensation. Jag lärde mig att det inte lönar sig att fästa uppmärksamhet vid enstaka lapsusar eller brist på stilistiska drag i några fall när översättaren kan kompensera brister på andra punkter och få helheten att fungera både pragmatiskt och stilistiskt sett väldigt bra.

Det vore intressant att fortsätta med undersökning av översättning genom att samla material också bland uttryck i berättelsen för att förstärka resultatet. Dessutom skulle man kunna jämföra översättningen med översättningar till andra språk för att leta efter skillnader som säkert finns beroende både olika språk, men också på översättarna.

LITTERATURFÖRTECKNING

Undersökningslitteratur:

Härkönen, Anna-Leena 1986: *Sotilaan tarina*. Andra upplagan. Helsingfors: Otava.

Härkönen, Anna-Leena 1987: *Soldatens berättelse*. Stockholm: Norstedts Förlag.

Ordböcker:

Kotsinas, Ulla-Britt 2000: *Norstedts svenska slangordbok*. Stockholm: Norstedts Ordbok.

Nationalencyklopedin. 1995. Ett uppslagsverk på vetenskaplig grund utarb. på initiativ av Statens kulturråd. Sextonde bandet. Höganäs: Bra böcker.

Nationalencyklopedin. 1994. Ett uppslagsverk på vetenskaplig grund utarb. på initiativ av Statens kulturråd. Femtonde bandet. Höganäs: Bra böcker.

Svensk ordbok. Utgiven av Svenska Akademien. 2009. Stockholm: Norstedt.

WSOY Iso tietosanakirja 8. 1996. Borgå: WSOY.

Övrig litteratur:

Anward, Jan & Nordberg, Bengt 2005: Inledning. I: Anward, Jan & Nordberg, Bengt (red.). *Samtal och grammatik. Studier i svenskt samtalsspråk*. Lund: Studentlitteratur, 5-9.

Austin, John Langshaw 1976: *How to do things with words: the William James lectures delivered at Harvard University in 1955*. Urmson and Marina Sbisà (red.). Oxford: Oxford University Press.

Balk, Eero 2001: Mitä odotan käännöskritiikiltä? I: Oittinen, Riitta & Mäkinen, Pirjo (red.). *Alussa oli käännös*. Tammerfors: Tampere University Press, 95-106.

Garman, Michael 1990: *Psycholinguistics*. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press.

Grice, Herbert Paul 1975: Logic and conversation. I: Cole, Peter & Morgan, Jerry L (red.). *Syntax and semantics 3. Speech acts*. New York: Academic Press, 41-58.

Hakulinen, Auli 1995: Keskustelun kielioppia. I: Rydman, Jan (red.). *Tutkimuksen etulinjassa*. Tieteenpäivät 1995. Juva: WSOY, 173-182.

Huhtala, Paula 1995: *Från teori till praktik. Analys av översättningar från finska till svenska*. Acta universitatis Ouluensis. B Humaniora 20. Uleåborg: Uleåborgs universitet.

Härkönen, Anna-Leena 2005: *Loppuunkäsitelty*. Helsingfors: Otava.

Härkönen, Anna-Leena 2012: Kirjoita yksi lause. I: Markku Turunen (red.). *Miten kirjani ovat syntyneet 5*. Kirjailijoiden studia litteraria 2011-2012. Helsingfors: WSOY.

Ingo, Rune 1990: *Lähtökielestä kohdekieleen. Johdatusta käännöstieteeseen*. Borgå: WSOY.

Ingo, Rune 1991: *Från källspråk till målspråk. Introduktion i översättningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Ingo, Rune 2004a: Puhekielen ja murteen kääntäminen. I: Sorvali, Irma (red.). *Kääntämisentutkimuksen päivät Oulussa 2.12.2003*. Meddelanden från institutionen för nordiska språk vid Uleåborgs universitet. Serie B nr. 29. Uleåborg: Uleåborgs universitet, 9-27.

Ingo, Rune 2004b: *Finska som andraspråk*. Lund: Studentlitteratur.

Ingo, Rune 2007: *Konsten att översätta*. Lund: Studentlitteratur.

Jalava, Antti 1993: *Halkeama*. Borgå: WSOY.

Kangasniemi, Heikki 1997: *Sana, merkitys, maailma. Katsaus leksikaalisen semantiikan perusteisiin*. Helsingfors: Finn Lectura.

Klingberg, Göte 1974: *Översättningen av barn- och ungdomsböcker*. En metodisk förundersökning. Lärarhögskolan i Göteborg. Rapport nr 59. Göteborg: Pedagogiska Institutionen.

Kontio, Kari 1988: *Kausi helvetissä. Eli neljä vuotta Turkan koulussa*. Juva: WSOY.

Kuiri, Kaija 2012: *Johdatus semantiikkaan*. Helsingfors: Finn Lectura.

Lappalainen, Marita 2001: Käännetään suomeksi. I: Oittinen, Riitta & Mäkinen, Pirjo (red.). *Alussa oli käänös*. Tammerfors: Tampere University Press, 189-202.

Larsson, Mats 1992: *Från tjeckiska till svenska. Översättningsstrategier för litterärt talspråk*. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet. MINS 35. Stockholm: Stockholms universitet.

Leppihalme, Ritva 2000: Kulttuurisidonnaisuus kaunokirjallisuuden kääntämisessä. I: Paloposki, Outi & Makkonen-Craig, Henna (red.). *Käännöskirjallisuus ja sen kritiikki*. Helsingin yliopiston käännöstieteen julkaisuja 1. Helsingfors: Ammattikielten ja kääntämisen opintokokonaisuus, 89-105.

Leppihalme, Ritva 2007: Kääntäjän strategiat. I: Riikonen, H. K.; Kovala, Urpo; Kujamäki, Pekka; Paloposki, Outi (red.). *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Helsingfors: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 365-373.

Liljestrand, Birger 1993: *Språk i text. Handbok i stilistik*. Lund: Studentlitteratur.

Lindqvist, Yvonne 2005: *Högt och lågt i skönlitterär översättning till svenska*. Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter 36. Uppsala: Hallgren & Fallgren.

Lindström, Jan 2008: *Tur och ordning. Introduktion till svensk samtalsgrammatik*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.

Linell, Per 1978: *Människans språk*. En orientering om språk, tänkande och kommunikation. Lund: Liberläromedel.

Linell, Per 2005: En dialogisk grammatik? I: Anward, Jan & Nordberg, Bengt (red.). *Samtal och grammatik. Studier i svenskt samtalsspråk*. Lund: Studentlitteratur, 231-328.

Makkonen-Craig, Henna & Vaattovaara, Johanna 2007: Murteiden uusi nousu. I: Riikonen, H. K.; Kovala, Urpo; Kujamäki, Pekka; Paloposki, Outi (red.). *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Helsingfors: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 401-411.

Nikula, Tarja 2000: Pragmaattinen näkökulma kieleen. I: Sajavaara, Kari & Piirainen-Marsh, Arja (red.). *Kieli, diskurssi ja yhteisö*. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä 2. Jyväskylä: Jyväskylä universitet, 331-358.

Norrby, Catrin 2004: *Samtalsanalys. Så gör vi när vi pratar med varandra*. Lund: Studentlitteratur.

Oittinen, Riitta 1995: *Kääntäjän karnevaali*. Tammerfors: Tampere University Press.

Oittinen, Riitta 2000: Kääntäminen uudelleenlukemisena ja uudelleenkirjoittamisena. I: Paloposki, Outi & Makkonen-Craig, Henna (red.). *Käännöskirjallisuus ja sen kritiikki*. Helsingin yliopiston käännöstieteellisiä julkaisuja 1. Helsingfors: Ammattikielten ja kääntämisen opintokokonaisuus, 265-285.

Oittinen, Riitta 2001: Tekstilaji ja strategia: Ajatuksia kaunokirjallisesta kääntämisestä. I: Oittinen, Riitta & Mäkinen, Pirjo (red.). *Alussa oli käännös*. Tammerfors: Tampere University Press, 165-185.

Paunonen, Heikki 1995: Puhekielen kielioppia etsimässä. I: Rydman, Jan (red.). *Tutkimuksen etulinjassa*. Tieteenpäivät 1995. Juva: WSOY, 183-201.

Pekkanen, Hilka 2006: Kaunokirjallinen käännös – kirjailijan ja kääntäjän duetto. I: *Kieli ja kulttuuri kääntäjän työvälineinä*. I: Tommola, Jorma (red.). Åbo: Åbo universitet, 83-93.

Penttinen, Johanna 2008: *Om översättning av talspråk och dialekt gällande ljudlära, morfologisk, lexikalisk och syntaktisk nivå i Heikki Turunens roman Simpauttaja och dess svenska översättning Livaren*. Pro gradu-avhandling. Joensuu: Joensuu universitet.

Regnéll, Hans 1971: *Semantik. Filosofiska och språkvetenskapliga grundfrågor inom betydeläreläran*. Stockholm: Läromedelsförlagen.

Ryömä, Liisa 1998: Kääntäjän arkea ja juhlaa. I: Aaltonen, Sirkku (red.). *Käännetyt illuusiot. Näytelmäkääntäminen suomalaisessa teatterissa*. Tammerfors: Tampere University Press.

Sorvali, Irma 1996: *Unohdettu kääntäjä*. Uleåborg: Pohjoinen.

Sunnari, Marianna 2006: Kääntäjän ja tulkin kielitaito. I: Tommola, Jorma (red.). *Kieli ja kulttuuri kääntäjän työvälineinä*. Åbo: Åbo universitet, 25-36.

Tannen, Deborah 1989: *Talking voices. Repetition, dialogue, and imagery in conversational discourse*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tapper, Janne 2012: *Jouko Turkan teatterikorkeakoulun kauden yhteiskunnallinen kontekstuaalisuus vuosina 1982-1985*. Helsingfors universitet. Helsingfors: Unigrafia.

Teva, Tarja 2001: Kääntäjä yhteiskunnan ytimessä. I: Oittinen, Riitta & Mäkinen, Pirjo (red.). *Alussa oli käänös*. Tammerfors: Tampere University Press, 23-34.

Tiittula, Liisa 1992: *Puhuva kieli. Suullisen viestinnän erityispiirteitä*. Helsingfors: Finn Lectura.

Tiittula, Liisa & Nuolijärvi, Pirkko 2007: Puhuttu kieli kaunokirjallisuuden suomennoksissa. I: *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Riikonen, H. K.; Kovala, Urpo; Kujamäki, Pekka; Paloposki, Outi (red.). Helsingfors: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 387-400.

Tiittula, Liisa & Nuolijärvi, Pirkko 2013: *Puheen illuusio suomenkielisessä kaunokirjallisuudessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1401. Helsingfors: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Toyry, Gideon 1980: *In search of a theory of translation*. The Porter Institute for Poetics and Semiotics. Tel Aviv: Tel Aviv University.

Vehmas-Lehto, Inkeri 1999: *Kopiointia vai kommunikointia. Johdatus käännösteoriaan*. Helsingfors: Finn Lectura.

Venuti, Lawrence 1992: *Rethinking translation. Discourse, Subjectivity, Ideology*. London och New York: Routledge.

Vierikko, Esko 1972: *Puhekieli ja ilmaisu*. Borgå: WSOY.

Andrahandskällor:

Catford, John Cunnison 1980: *A Linguistic Theory of Translation. An Essay in Applied Linguistics*. Sixth impression. Oxford: Oxford University press. I: Huhtala, Paula 1995: *Från teori till praktik. Analys av översättningar från finska till svenska*. Acta universitatis Ouluensis. B Humaniora 20. Uleåborg: Uleåborgs universitet.

Koster, Cees 2002: The translator in between texts: on the textual presence of the translator as an issue in the methodology of comparative translation description. Riccardi, Alessandra (red.). *Translation Studies. Perspectives on an Emerging Discipline*. Cambridge: Cambridge University Press. I: Tiittula, Liisa & Nuolijärvi, Pirkko 2013: *Puheen illuusio suomenkielisessä kaunokirjallisuudessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1401. Helsingfors: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Linell, Per 1982: *The Written Language Bias in Linguistics*. SIC 2. University of Linköping. Department of Communication Studies. I: Tiittula, Liisa 1992: *Puhuva kieli. Suullisen viestinnän erityispiirteitä*. Loimaa: Finn Lectura.

Lotbinière-Harwood, Susanne 1991: *Re-Belle et Infidèle. La Traduction comme pratique de réécriture au féminin/The Body Bilingual. Translation as a Rewriting in the Feminin*. Toronto: The Women's Press. I: Oittinen, Riitta 1995: *Kääntäjän karnevaali*. Tammerfors: Tampere University Press.

Morris, Charles 1938: Foundations of the theory of signs. I: *International encyclopedia of unified science*. Chicago: Chicago University press. S. 78-137. I: Nikula, Tarja 2000: Pragmaattinen näkökulma kieleen. I: Sajavaara, Kari & Piirainen, Marsh, Arja 2000: *Kieli, diskurssi & yhteisö*. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä 2. Jyväskylä: Jyväskylä universitet, 331-358.

Ramos Pinto, Sara 2009: How important is the way you say it? A discussion on the translation of linguistic varieties. *Target* 21: 2, 289-307. I: Tiittula, Liisa & Nuolijärvi, Pirkko 2013: *Puheen illuusio suomenkielisessä kaunokirjallisuudessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1401. Helsingfors: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Searle, John 1975: Indirect speech acts. I: Cole, P. & Morgan J. (red.). *Syntax and Semantics 3: Speech acts*. New York: Academic Press. I: Nikula, Tarja 2000: Pragmaattinen näkökulma kieleen. I: Sajavaara, Kari & Piirainen, Marsh, Arja 2000: *Kieli, diskurssi & yhteisö*. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä 2. Jyväskylä: Jyväskylä universitet, 331-358.

Teleman, Ulf 1983: Har tal- och skriftspråk olika grammatiker? *Nordlund*. Småskrifter från institutionen för nordiska språk i Lund. SIC 6. Tema Kommunikation. Linköping: Tema kommunikation. I: Larsson, Mats 1992: *Från tjeckiska till svenska. Översättningsstrategier för*

litterärt talspråk. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet. MINS 35. Stockholm: Stockholms universitet.

Elektroniska källor:

Otava. Hämtat från http://www.otava.fi/kirjailijat/anna_leena_harkonen/
Hämtat den 20 oktober 2015.

Helsingin Sanomat. Hämtat från <http://www.hs.fi/ihmiset/a1428551015815>
Hämtat den 20 oktober 2015.